

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Sveučilišni diplomski dvopredmetni studij Hrvatski jezik i književnost, nastavnički
smjer i Povijest, nastavnički smjer

Dino Mataz

**Vojnostrateška važnost podravskog pravca za vrijeme Drugog
svjetskog i Domovinskog rata s posebnim osvrtom na bivše općine
Orahovica i Podravska Slatina u vremenu 1941.-1944. i 1990.-1992.**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Sveučilišni diplomski dvopredmetni studij Hrvatski jezik i književnost, nastavnički
smjer i Povijest, nastavnički smjer

Dino Mataz

**Vojnostrateška važnost podravskog pravca za vrijeme Drugog
Svjetskog i Domovinskog rata s posebnim osvrtom na bivše općine
Orahovica i Podravska Slatina u vremenu 1941.-1944. i 1990.-1992.**

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Povijest, Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 15.7.2019.

ime i prezime studenta, JMBAG

0122219781

Sažetak

Tema diplomskog rada su vojna događanja i političko-demografska situacija na području bivših općina Orahovica i Podravska Slatina za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata s posebnim osvrtom na vojno-stratešku važnost podravskog pravca za vrijeme oba ratna sukoba. Tijekom istraživanja ovog rada otvorilo se pitanje istinske važnosti podravskog pravca te samo područje bivših općina u vremenu ratnih sukoba. Pri ovom istraživanju ne smije se zanemariti činjenica o velikoj zainteresiranosti svih zaraćenih strana na tom području. U radu se prikazuje cjelokupna prijeratna politička situacija i samo višestranačje prije Drugoga svjetskog, ali i prije Domovinskog rata na području bivših općina. Nadalje, bit će riječi o nacionalnom sastavu stanovništva prostora bivših općina te koliki je on utjecaj imao u pojedinim događajima koji su prethodili početku ratnih sukoba. Isto tako bit će riječi i o vojnim operacijama na cjelokupnom području za vrijeme oba ratna sukoba te kakvi su bili rezultati tih operacija. Kako bi rad bio upotpunjen i jasan, u njegovom sklopu bit će predstavljena kompletna kronologija događaja na području bivših općina za vrijeme navedenih ratova s ciljem ukazivanja na pojedine podudarnosti samih ideja, ali i načina djelovanja s vremenskim odmakom od 45 godina. Neizostavan element ovog rada su i same zaraćene snage na navedenom području te kakav karakter su one imale, ali i načine djelovanja. Detaljna razrada i analiza pojedinih događaja urađena je komparacijom dva navedena razdoblja s ciljem izvlačenja što objektivnijeg i optimalnijeg zaključka o navedenoj problematici na području bivših općina.

Ključne riječi: Orahovica, Podravska Slatina, vojne operacije, podravski pravac, nacionalni sastav

Sadržaj

1. Uvod.....	7
2. Kronološke i teritorijalne odrednice bivših općina	9
3. Stanovništvo i političke prilike na području bivših općina prije početka oružanih sukoba.....	11
3.1. Sastav stanovništva do početka Drugoga svjetskog i Domovinskog rata	12
3.2. Političke prilike na području bivših općina prije oružanih sukoba	14
4. Vojni aparat i odnos sukobljenih strana	16
4.1. Ustrojstvo i djelovanje vojnih jedinica za vrijeme NDH	17
4.1.1. Strateški važna naselja na području bivših općina	21
4.1.2. Važnost brdskog predjela bivših općina za djelovanje partizanskog pokreta.....	23
4.2. Oružane snage na području bivših općina u početku Domovinskog rata	25
4.2.1. Djelovanje hrvatskih snaga u aktivnoj obrani područja bivših općina.....	26
4.2.2. Uspostava vojnog aparata pobunjenih Srba na privremeno okupiranom području	29
5. Podravski pravac – žila kucavica središnje i istočne Slavonije	30
5.1. Važnost ovladavanja područjem bivših općina	31
5.2. Presijecanje cestovnog i željezničkog pravca na navedenom području	32
5.3. Komunikacija Orahovica – Podravska Slatina – ključ obrane Slavonije.....	33
6. Početak otpora i oružane pobune na području bivših općina	34
6.1. Kronologija djelovanja partizanskog pokreta otpora na području bivših općina.....	35
6.2. Neutralizacija općinskih središta i većih naseljenih mjesta 1942. – 1944. godine	37
6.2.1. Voćin – mjesto velikog strateškog značaja	41
6.3. Obrana općinskih središta na podravskom pravcu kroz prizmu ratnog sukoba 40-ih godina	44
7. Vojne operacije na okupiranim područjima	47
7.1. Njemačke vojne operacije na „slobodnoj partizanskoj“ teritoriji	48
7.2. Operacija <i>Papuk '91</i>	51
8. Uspješnost i odjek vojnih operacija na području bivših općina	53
9. Zaključak.....	54

10. Prilozi	56
11. Izvor priloga	72
12. Popis literature.....	73

1. Uvod

Područje bivših općina Orahovica i Podravska Slatina je tijekom Drugoga svjetskog i Domovinskog rata bila iznimno nacionalno obojeno područje na kojem su političke stranke, kao što su Hrvatska seljačka stranka (HSS), Jugoslavenska radikalna zajednica (JRZ), Samostalna demokratska stranka (SDS) te Napredni radnički pokret (NRP), a početkom 90-ih Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), Stranka demokratskih promjena (SDP) te Srpska demokratska stranka (SDS), željele ostvariti političko prvenstvo među narodom, ali i solidan položaj u vlasti nakon demokratskih promjena. Ta nacionalna obojenost odigrat će važnu ulogu pri početku i tijekom samog trajanja Drugoga svjetskog rata, ali i početkom Domovinskog rata na području bivših općina.

U diplomskom se radu proučava period od početka Drugoga svjetskog rata pa sve do sredine 1944. godine te se uz to vuče paralela s događajima koji su prethodili početku Domovinskog rata na području bivših općina pa sve do kraja ratnih djelovanja na području bivših općina krajem 1991. godine. Cjelokupni rad podijeljen je na sedam glavnih i sedamnaest pod poglavlja koja opisuju cjelokupnu političku i vojnu situaciju za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata na području bivših općina. Naglasak cijeloga rada je na geografskom području dvaju bivših općina, Orahovica i Podravska Slatina, na čijim temeljima je razrađena kompletna politička situacija prije početka oružanih sukoba, donesena kronologija događaja dvaju ratnih sukoba, te iznesena važnost vojno-operativnih djelovanja na tom području.

Kako rad nosi naslov vojnostrateška važnost podravskog pravca, cjelokupno težište istraživanja stavljeno je na podravski pravac koji prolazi područjem dviju bivših općina te ističe važnost pravca za vrijeme dvaju ratnih sukoba. Hipoteza kojom sam se vodio tijekom istraživanja i pisanja ovoga rada, glasila je: cjelokupno područje bivših općina, a poglavito brdski podpapučki dio, tvorilo je plodan temelj vojnim djelovanjima s ciljem ovladavanja podravskim pravcem i ometanjem pravilnog funkcioniranja civilne i vojne vlasti za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata s posebnim naglaskom na ostvarivanjem širih vojnih planova treće operativne zone Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije te Savezne Republike Srbije. Sukladno navedenoj hipotezi istraživačko pitanje koje je bilo ključno za potrebe ovog diplomskog rada bilo je: Koliko je uistinu podravski pravac bio od vojnostrateške važnosti za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata?

Vodeći se navedenom hipotezom i istraživačkim pitanjem pristupio sam istraživanju, sintezi i usporedbi događaja, kako bi dokazao njihov stupanj podudarnosti jer ključno je napomenuti

stupanj identičnosti pojedinih događaja, ali i njihovo konstantno ponavljanje u pojedinim segmentima rada. Neizostavan je nacionalni sastav zaraćenih strana i ideološka problematika samih temelja prvih partizanskih jedinica koje su stvarane na području bivših općina. Nadalje, pitanje vojne taktike i pojedinih vojnih djelovanja je također objašnjeno u ovome radu, a ključ proučavanja tih događaja stoji u relevantnosti pojedinih vojnih taktika za vrijeme Drugoga svjetskog rata te koliko su one bile zastupljene u vremenu Domovinskog rata na području bivših općina.

Rad se temelji na podacima iz različite literature od koje je velik broj uglavnom objavljen u vrijeme 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Međutim, što se tiče vremena Domovinskog rata na području bivših općina i literature vezane za navedeno razdoblje, dolazim do nedostatka literature pa je cjelokupan dio vezan za Domovinski rat, vezan samo za fragmente izvorne građe privatnih arhivskih fondova pojedinih Orahovčana. No, ne treba izostaviti par monografija i članaka vezanih za sama ratna zbivanja koja su upotrijebljena u ovom radu, a djelo su pojedinih povjesničara i doktora znanosti. Literatura navodi ključne podatke i činjenice koje su bitne za ovaj rad i koje odgovaraju na njegovu problematiku, a to je dokazivanje same važnosti podravskog pravca za vrijeme dvaju ratnih sukoba.

2. Kronološke i teritorijalne odrednice bivših općina

Kako bi uopće započeo priču o ratnim događanjima na području bivših općina, važno je razgraničiti teritorijalni obuhvat bivših općina te objasniti teritorijalni smještaj istih u okviru granica Republike Hrvatske.

Bivše općine Orahovica i Podravska Slatina obuhvaćale su istočne padine Papuka te nizinske dijelove okolnih sela prema rijeci Dravi i istoku Hrvatske. Svojim teritorijalnim položajem nalijegale su na magistralnu prometnicu koja je povezivala središnju s istočnom Hrvatskom te kroz iste prolazi željeznička pruga Zagreb – Osijek i to Podravinom. (Kako bi teritorijalni položaj bivših općina bio što jasniji, pogledaj prilog 1.) Granicu između dviju navedenih općina određuju rječice Vojlovica i Voćinka, na strateški važnom području kroz koje prolazi podravski pravac – cestovni i željeznički.¹

Međutim, kada govorimo o teritorijalnom obuhvatu bivših općina, moramo biti svjesni kako se on mijenjao s godinama, ali i s promjenom političkih sustava i vlasti. O tome najbolje govori rad Stanka Žuljića o *Regionalnom i teritorijalnom ustrojstvu Hrvatske u razdoblju između godina 1945. – 2000.* Za potrebe ovoga rada, napomenut je teritorijalni obuhvat bivših općina s početka Drugog svjetskog rata te s početka Domovinskog rata, iako Žuljić navodi kako je druga polovica 20. stoljeća bila karakteristična po nekoliko teritorijalnih reorganizacija. Teritorijalna raspodjela bivših općina prije Drugog svjetskog rata podrazumijevala je sastav navedenih općina u okviru velike župe Baranja koja je u svom teritorijalnom opsegu obuhvaćala Podravlje te istočne dijelove planine Papuk i cijeli nizinski dio do Save i Osijeka. U okviru župe Baranja, Orahovica je tretirana kao općinsko središte u okviru kotara Našice koje je obuhvaćalo, kako navodi orahovački kroničar Miroslav Gazda, samo područje današnjeg grada sa selima Duzluk, Donja i Gornja Pištana, Kokočak, Bukvik i Bjeljevina², dok je Podravska Slatina bila tretirana kao kotar u okviru velike župe Baranja. Međutim, kako bi teritorijalno stanje bilo jasnije, za potrebe ovoga rada uzeta je zadnja teritorijalna reorganizacija pred Domovinski rat, točnije ona iz 1962. godine. Žuljić navodi kako su: „u sklopu okrupnjavanja dotadašnjih administrativnih u regionalne zajednice objedinjeni kotari Našice, Slavonska Požega, Nova Gradiška, Slavonski Brod, Vinkovci i Osijek u kotar Osijek, s tim da je tu bilo priključeno i područje Podravske Slatine.“³ Tom reorganizacijom Orahovica i Podravska Slatina postaju općine u okviru kotara Osijek.

¹ Miljenko Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, Matica hrvatska, Osijek, 2017., str. 147.

² Miroslav Gazda, *Orahovica između dva svjetska rata*, podnaslov: *Katastar Orahovice i njezini stanovnici*, (rukopis)

³ Stanko Žuljić, „Regionalno i teritorijalno ustrojstvo Hrvatske u razdoblju između godina 1945. – 2000.“, *Ekonomski pregled*, Br. 1 – 2, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2001., str. 10.

Kako je navedeno i ranije, područje bivših općina Orahovica i Podravska Slatina će kroz ovaj rad biti promatrano u vremenu od 1941. do 1944. godine te od 1990. pa sve do 1992. godine gdje će kao temeljne karakteristike samog rada biti obrađeni svi vojno-politički aspekti navedenih razdoblja te koliku ulogu su imali teritorijalni položaji navedenih općina za samo vojno-političko djelovanje svih sukobljenih strana.

Da bi teritorijalni obuhvat bio upotpunjen, važno je definirati što se događa s teritorijalnim obuhvatom krajnjih rubova bivših općina Orahovica i Podravska Slatina prema Papuku. Naime, Miljenko Brekalo navodi kako se: „područje nekadašnje bivše općine Podravska Slatina zemljopisno dijelilo na dva dijela: brdski dio, tzv. *Brdansku*, i nizinski dio, tzv. Podravinu.“⁴ Prema Brekalu, *Brdansku* je sačinjavao kompleks od dvadeset i jednog sela na području planine Papuk, a to su Bokane, Čeralije, Dobrić, Donje Kusonje, Đuričić, Gornje Kusonje, Gornji Meljani, Hum Varoš, Hum, Kometnik-Jorgići, Kometnik-Zubići, Kuzma, Lisičine, Macute, Mačkovac, Novo Kusonje, Popovac, Rijenci, Sekulinci, Smude i Voćin.⁵ Pandan kompleksu sela *Brdanska* bivše općine Podravska Slatina, bivša općina Orahovica je u svom općinskom sastavu također imala kompleks papučkih sela prema istom obrascu i to sela Gornja Pištana, Kokočak, Krajna, Pušina, Krasković, Slatinski Drenovac i Prekoračani. (Za jasniji prikaz navedenog kompleksa, vidi prilog 2.)

Navedeni teritorijalni obuhvat bivših općina tvorio je plodan temelj, već spomenutim političkim i vojnim djelovanjima o kojima će detaljnije biti objašnjeno kasnije. Upravo takve teritorijalne i kronološke odrednice, utjecat će i na narodnosni sastav stanovništva navedenih općina, a samim time i na politički pluralizam žitelja navedenog kraja.

⁴ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 148.

⁵ isto, str. 148. – 149.

3. Stanovništvo i političke prilike na području bivših općina prije početka oružanih sukoba

Da bi se shvatila vojnopolitička situacija prije početka Drugoga svjetskog i Domovinskog rata na području bivših općina mora se analizirati nacionalni sastav stanovništva bivših općina te kako je on utjecao na političke prilike i sam početak oružanih sukoba.

Valja naglasiti kako je upravo odnos i smještaj stanovništva ključan za događaje koji su prethodili početku ratnih događanja na području bivših općina. Naravno, nikako se ne smije izostaviti raznolikost političkih stranaka, ali i njihov politički predznak u predratnim događanjima. Da bi se shvatio i definirao nacionalni sastav bivših općina, neizostavno je posavjetovati se s građom Mirka Korenčića u kojoj je prikazan sastav stanovništva bivših općina u vremenu od 1857. godine pa sve do 1975. godine.

Što se tiče političke situacije, ona je najbolje prikazana u monografijama i građama Historijskog zavoda Slavonije i Baranje i to poglavito za period prije početka Drugoga svjetskog rata, dok za razdoblje višestranačja prije početka Domovinskog rata, treba proučiti arhivsku građu i to poglavito zapisnike i privatne arhivske isječke visokih političkih dužnosnika na području bivših općina Orahovica i Podravska Slatina.

3.1. Sastav stanovništva do početka Drugoga svjetskog i Domovinskog rata

Sastav stanovništva bivših općina mijenjao se s obzirom na političke i gospodarske prilike tijekom 20. stoljeća. Međutim, da bi se shvatilo kretanje broja stanovništva na lokalnoj razini mora se krenuti od činjenice kako je na području Slavonije, prije Drugoga svjetskog rata, a prema Krniću, „na jednom km² živjelo 64 stanovnika što je za 10 više od jugoslavenskog prosjeka“.⁶ Po nacionalnosti najveći broj stanovnika Slavonije bili su Hrvati. Po Krniću bilo ih je oko 480 000, Srba 206 000, Nijemaca 75 000, Čeha 36 000, Roma 10 000, Židova 9 000, Slovaka 8 000, Ukrajinaca 5 000, Rusa 4 000, Poljaka 3 000 i Talijana 2 000 pri čemu se dolazi do ukupne brojke od 884 053 stanovnika na području Slavonije.⁷

Kako je ovime priložen cjelokupni sastav stanovništva Slavonije prije Drugog svjetskog rata, mora se uzeti u obzir kako se on mijenjao tijekom, ali i nakon Drugoga svjetskog rata. Naime, za potrebe ovog rada, naglasak će biti stavljen samo na područje spomenutih općina te će biti pokušaj davanja objašnjenja kompletne slike broja i sastava stanovništva prije početka Drugoga svjetskog te Domovinskog rata.

Neizostavan izvor na tom polju je građa Mirka Korenčića u kojoj su obrađena naselja i broj stanovnika od 1857. pa sve do 1971. godine. Da bi tumačenje broja stanovništva bivših općina bilo jasnije, treba svakako naglasiti kako je isti usustavljen prema teritorijalnoj općinskoj preraspodjeli o kojoj bilo govora i ranije. (Za jasniji prikaz teritorijalnog obuhvata bivših općina vidi prilog 3 i 4) Prema Korenčiću, bivša općina Orahovica je prema zadnjem popisu, prije početka Drugoga svjetskoga rata, brojala 20 956 stanovnika.⁸ Ta brojka zbog raznih političkih i gospodarskih razloga, prema Živiću, pada na brojku od 15 631 stanovnika, prema popisu iz 1991. godine, neposredno pred Domovinski rat.⁹ Što se tiče bivše općine Podravska Slatina, Korenčić navodi kako je prema popisu iz 1931. godine na navedenom području živjelo 43 181 stanovnik.¹⁰ Ta brojka, prema Živiću, prema popisu iz 1991. godine pada na 31 227 stanovnika što je pokazatelj trenda opadanja stanovnika kao i na području bivše općine Orahovica.

Što se tiče nacionalnog sastava stanovništva, ovdje je bitno za naglasiti kako je prema Živiću, na području bivše općine Orahovica pred Domovinski rat živjelo 3 328 Srba, odnosno 21,3% od ukupnog broja stanovnika bivše općine Orahovica, dok je na području bivše općine Podravska

⁶ Zdravko Krnić, *Slavonija 1941.*, MOO SUBNOR, Osijek, 1978., str. 7.

⁷ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 5.

⁸ Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. – 1971.*, JAZU, Zagreb, 1979., str. 482.

⁹ Dražen Živić, „Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne 1910. – 1991. godine“, *Migracijske i etničke teme*, Br. 1 – 2, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1998., str. 110.

¹⁰ M. Korenčić, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. – 1971.*, str. 547.

Slatina u istom razdoblju živjelo 11 212 Srba, odnosno 35,9% od ukupnog broja stanovnika, što je pokazatelj veće koncentracije srpskog stanovništva na području bivše općine Podravska Slatina, nego na području bivše općine Orahovica.¹¹

Treba naglasiti, kako je ta koncentracija stanovništva srpske nacionalnosti uglavnom bila smještena u kompleksu sela *Brđanska* koji je definiran i teritorijalno objašnjen u prethodnim poglavljima.¹²

Što se tiče nacionalnog sastava stanovništva navedenih općina prije početka Drugoga svjetskog rata, može se pretpostaviti kako se nacionalni sastav stanovništva donekle podudara sa stanjem iz 1991. godine, iako Brekalo navodi kako područje *Brđanske* do Drugoga svjetskog rata nije bilo dominantno naseljeno pripadnicima srpske nacionalne manjine.¹³ Bez obzira na to, može se zaključiti kako se nacionalni sastav bivših općina donekle podudara sa nacionalnim sastavom pred Domovinski rat, a tomu u prilog ide i politička situacija koja će biti definirana u nastavku.

¹¹ Dražen Živić, „Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne 1910. – 1991. godine“, str. 110.

¹² M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 149.

¹³ isto, str. 165.

3.2. Političke prilike na području bivših općina prije oružanih sukoba

Vodeći se nacionalnim sastavom stanovništva Slavonije te poglavito bivših općina, vidljiv je zaključak kako je politička situacija bila vrlo šarolika. Međutim, kad se govori o političkoj situaciji prije Drugoga svjetskog rata, Krnić navodi kako: „u Slavoniji nije bilo sela, osim srpskih i njemačkih u kojima nije bilo organizacije HSS-a“.¹⁴ Stranka je pretežito djelovala kroz razne mjesne organizacije i koristila ih je u svoje političke svrhe te je slovila kao najjača politička organizacija toga vremena.¹⁵ Tome u prilog ide i navod Miroslava Gazde kako je do osnivanja HSS-a u Orahovici došlo 1920. godine na čijem čelu se nalazio postolar Šprajt.¹⁶ To dokazuje koliko je uporište HSS imao u narodu, a neizostavna je i činjenica o ulozi Katoličke crkve u širenju i jačanju utjecaja stranke.¹⁷

Međutim, osim jakog utjecaja HSS-a na području bivših općina neizostavna je i uloga Komunističke partije (KP) koja je 1920. godine, prema kroničaru Miroslavu Gazdi, u Orahovici osnovana kao „Socijalistička radnička partija komunista“ (SRP), a osnivači iste bili su uglavnom prokomunistički orijentirani povratnici iz ruskog zarobljeništva nakon Prvoga svjetskog rata.¹⁸ Treba naglasiti kako je rad Komunističke partije zabranjen nakon *Obznane* iz prosinca 1920., no kao takva je ipak nastavila djelovati u ilegali. Kako je vrijeme odmicalo, rad partije je sve više rastao pred sam početak Drugoga svjetskog rata kroz radnički pokret u okviru pojedinih poduzeća i tvornica. Prema Krniću, Orahovica i Podravska Slatina imale su, pod Okružnim komitetom Komunističke partije Hrvatske, pet ćelija te 27 članova pred Drugi svjetski rat.¹⁹

Što se tiče ostalih stranaka u Slavoniji, Krnić navodi kako je srpsko stanovništvo u Slavoniji uglavnom bilo pocijepano na više manjih građanskih stranaka od kojih se najviše ističu Samostalna Demokratska Stranka (SDS), Jugoslavenska Radikalna Zajednica (JRZ) te Zemljičarska stranka i Zbor Dimitrija Ljotića.²⁰ Zanimljiva je činjenica kako je na području bivših općina, a poglavito na području bivše općine Orahovica, djelovalo i par četničkih organizacija. Naime, Zdravko Dizdar navodi kako je evidentno djelovanje pojedinih četničkih grupacija iz glasila *Četnik*, organ viteško patriotske organizacije srpskih četnika za Kralja i Otadžbinu “Petar Mrkonjić” na području

¹⁴ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 25.

¹⁵ isto, str. 24. – 25.

¹⁶ M. Gazda, *Orahovica između dva svjetska rata*, podnaslov: *Prilike u Orahovici*, (rukopis)

¹⁷ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 27.

¹⁸ M. Gazda, *Orahovica između dva svjetska rata*, podnaslov: *Prilike u Orahovici*, (rukopis)

¹⁹ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 43.

²⁰ isto, str. 35.

Orahovice.²¹ Navedena problematika Zdravka Dizdara jako je bitna za buduća poglavlja jer je djelovanje četništva i četničkog političkog programa ostavilo i tragova na budućim jedinicama i pripadnicima partizanskog pokreta o kojem će kasnije biti detaljnije obrazloženo.

Što se tiče političke situacije prije početka Domovinskog rata, valja naglasiti kako je predznak političkih stranaka bio manje-više identičan onome prije početka Drugoga svjetskog rata. Nezanemarivo je djelovanje Saveza Komunista Hrvatske (SKH) na području bivših općina početkom 90-ih godina kao i djelovanje Hrvatske demokratske zajednice na čelu s dr. Franjom Tuđmanom. Dokaz pluralizma političkih stranaka evidentan je u stranačkoj strukturi kandidata na lokalnim izborima u općini Podravska Slatina. Stranačka struktura bila je sljedeća: SKH – Stranka demokratskih promjena brojila je 109 kandidata, SSH – Savez socijalista 45 kandidata, HDZ – Hrvatska demokratska zajednica 44 kandidata te 32 kandidata Nezavisne liste.²² Politička situacija na području bivše općine Orahovica uglavnom se vrtjela oko istih stranaka i to uglavnom oko Saveza komunista Hrvatske (SKH), kasnije preimenovan u Stranku demokratskih promjena (SDP), Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ) te Hrvatsku narodnu stranku (HNS).²³ Ne smije se izostaviti ni djelovanje Srpske demokratske stranke (SDS) osnovane u Kninu 17. veljače 1990. godine na čelu s Jovanom Raškovićem čija je politika uglavnom poticala neprihvatanje hrvatske vlasti i teritorijalno odcjepljenje krajeva s većinskim srpskim pučanstvom te osnivanje tzv. srpskih autonomnih oblasti u Hrvatskoj na području istih.²⁴

Iz priloženog je vidljivo kako je politička situacija na području bivših općina bila vrlo šarolika, a sva ta šarolikost pridonijela je vremenu nakon Travanjskog rata, ali i vremenu nakon prvih oružanih sukoba i Balvan revolucije sredinom 90-e godine. Sve te stranke imat će ključnu ulogu u organizaciji vlasti, ali i obrane na područjima pogođenim ratom, neke od njih indirektno, a neke direktno, uključene u sve pore društveno-političkog i gospodarskog života.

²¹ Zdravko Dizdar, „Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području grada i kotara Osijek u monarhističkoj Jugoslaviji“, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Br. 1, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, 2005., str. 228.

²² M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 176.

²³ Izvor: *Međustranački odbor za narodnu obranu općine Orahovica, 21. ožujka 1991. god.*, Hrvatska demokratska zajednica Zagreb, Stranka demokratskih promjena Zagreb, Hrvatska narodna stranka Zagreb, privatni arhivski fond Marijanke Nemet

²⁴ Božidar Javorović, *Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske*, DEFIMI s p.o., Zagreb, 1995., str. 115.

4. Vojni aparat i odnos sukobljenih strana

Da bi vojna situacija za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata na području bivših općina bila jasna i cjelovita treba napraviti jedan bogat i sadržajan pregled svih sukobljenih strana na tom području.

To podrazumijeva sam početak ratnih sukoba – od Travanjskog rata 1941. te od početka oružane pobune u kolovozu 1991. godine. Dakako da je važno definirati ustroj vojnih jedinica NDH na tom području te ukazati na strateški važna naselja na području bivših općina. Naravno, ne smije se izostaviti ni važnost cjelokupnog brdskog terena za djelovanje pobunjenih Srba, kasnije partizanskog pokreta na području bivših općina pritom misleći na kompleks *Brdansku* te obronke Papuka i Krndije, ali i nizinske dijelove, odnosno sela s većinskim srpskim pučanstvom istočno od Podravskog pravca.

Kako se ovaj rad bavi vremenom Domovinskog rata na području bivših općina, bit će jako zanimljivo iznijeti podatke o oružanim formacijama sukobljenih strana pred početak otvorenog sukoba. Važno je za naglasiti kako su pojedini vojni segmenti i djelovanje sukobljenih strana identični s vremenskim odmakom od 45 godina, a u prilog tome idu upravo većinski dijelovi ovog poglavlja.

4.1. Ustrojstvo i djelovanje vojnih jedinica za vrijeme NDH

Sam početak Drugoga svjetskoga rata, kako u Slavoniji pa tako i na području bivših općina možemo povezati s početkom Travanjskog rata.

Anić navodi kako su: „prvi vojnici njemačkog *Wehrmachta* na teritorij Hrvatske prodrli u ranim jutarnjim satima 7. travnja 1941., drugog dana osovinske agresije na Jugoslaviju“.²⁵ Prema Anićevim navodima su to bili uglavnom vojnici 8. i 14. oklopne divizije 46. motoriziranog armijskog korpusa.²⁶ Prva i najjača skupina, elementi 14. oklopne divizije, prešla je Dravu na relaciji Barcs – Terezino Polje gdje uspostavljaju privremeni mostobran i bazu za daljnje napredovanje.²⁷ Nedugo nakon toga, kako navodi Krnić, komandant virovitičkog garnizona, pukovnik Garbatovski napušta Viroviticu te 10. travnja 1941. dolazi do uspostave hrvatske vlasti u Virovitici na čelu s advokatom Milanom Badovincem.²⁸ Nakon zauzimanja Virovitice, motorizirane kolone nastavljaju svoje djelovanje i to u dva pravca: Daruvar – Banova Jaruga i Podravska Slatina – Osijek. Daljnjim napredovanjem, 11. travnja 1941. godine 8. oklopna divizija zauzela je Našice dok je 14. oklopna divizija u 11 sati i 30 minuta ušla u Osijek.²⁹ (Za jasniji prikaz napredovanja njemačkih snaga, pogledaj prilog 5.)

Slom kraljevske vojske i povlačenje iste preko rijeke Save označio je kraj Travanjskog rata na području bivših općina. Radi pravilnog funkcioniranja civilne vlasti Nezavisne Države Hrvatske na području bivših općina pojavila se potreba za osnivanjem jedinica hrvatskog oružništva i redarstva, ali i jedinica ustaške vojnice i domobranstva na navedenom području. Prema Gazdi, u Orahovici je već 1941. godine uspostavljena pripremna ustaška bojna sastavljena od dragovoljaca, koji su se samoorganizirali. Ustaška vojnica formirana u Osijeku organizacijski i logistički je potpomagala takve jedinice te ih evidentirala kao isturene snage i na taj način ih nadzirala. Iste su uglavnom služile kao oružana potpora u ustaškom taboru čiji je zadatak bio provođenje vlasti NDH na područjima pod njihovom jurisdikcijom.³⁰

Do ozbiljnije organizacije oružanih snaga NDH na području bivših općina dolazi osnivanjem II. Ustaškog stajaćeg združenja 1943. godine pod zapovjedništvom bojnika Ivana Štira koji je u svom sastavu imao IV. Ustašku bojnu sa sjedištem u Bosanskoj Gradišci, VI. Ustašku bojnu sa sjedištem

²⁵ Nikola Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, Dom i svijet, Zagreb, 2009., str. 39.

²⁶ N. Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, str.39.

²⁷ isto, str. 39.

²⁸ Z. Krnić, *Slavonija 1941.*, str. 59.

²⁹ N. Anić, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, str. 43.

³⁰ M. Gazda, *Orahovica između dva svjetska rata*, podnaslov: *Napadi na Orahovicu*, (rukopis)

u Vinkovcima, VIII. Ustašku bojnu sa sjedištem u Ljubiji, XV. Ustašku bojnu sa sjedištem u Podravskoj Slatini, XVI. Ustašku bojnu sa sjedištem u Našicama, XVIII. Ustašku bojnu sa sjedištem u Đurđenovcu, XIX. Ustašku bojnu sa sjedištem u Srebrenici, XXXVI. Ustašku bojnu sa sjedištem u Tuzli, I. Ustašku željezničko-stražarsku bojnu sa sjedištem u Novoj Gradiški te II. Gorsku bitnicu sa sjedištem u Gospiću.³¹ Prema navedenim podacima, cjelokupni zdrug brojao je 5000 ljudi³², a na području bivših općina djelovale su XV., XVI., i XVIII. bojna i to na relaciji Orahovica – Podravska Slatina.

Potreba za ovakvom organizacijom vojnih snaga bila je neophodna s obzirom na činjenicu kako je partizanski pokret rastao iz manjih odreda u cijele brigade u papučko-krndijskom sektoru, a potreba za održavanjem garnizona na Podravskom pravcu bila je ključna i neophodna.

Što se tiče organizacije partizanskog otpora na području bivših općina, valja naglasiti kako se u samom početku krenulo s organizacijom manjih odreda Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP). Potreba za organizacijom partizanskog pokreta na području bivših općina javlja se već u svibnju 1941. godine. Kako navodi Miloš Borjanić u svome članku *Lijep kraj s borbenom prošalošću*, do dogovora za pripremanje ustanka dolazi 17. svibnja 1941. godine u šumi Bjelobrkuša na periferiji Orahovice gdje se na sastanku 12 orahovačkih komunista, ustvari pobunjenih Srba počelo intenzivno razgovarati o formiranju prvih jedinica koje bi stupile u borbu protiv okupatorskih vlasti, ustvari novoproglašene vlasti NDH.³³ Nedugo nakon toga dolazi do značajnijeg sastanka, kako navodi Borjanić, u listopadu 1941. godine u Kokočaku, nedaleko Orahovice, na kojem se, uz prisustvo Pavla Gregorića, donijela odluka o formiranju Papučko-krndijskog partizanskog odreda do kojeg je došlo 22. listopada 1941. godine.³⁴ Papučko-krndijski partizanski odred bio je prva ozbiljnija partizanska vojna formacija na području bivše općine Orahovica, koja je svojim djelovanjem obuhvaćala i dijelove kompleksa *Brđanske* te na taj način širila svoje djelovanje duboko i na područje bivše općine Podravska Slatina.

Kako se u ranijim poglavljima spominjala politička situacija prije početka Drugoga svjetskog rata, treba naglasiti kakav je bio nacionalni sastav Papučko-krndijskog partizanskog odreda. Prema izvorima Miroslava Gazde, analizom popisa boraca Papučko-krndijskog partizanskog odreda, od 250 pripadnika odreda, 90% pripadnika prema nacionalnom sastavu bili su Srbi, dok su ostalih 10% bili Hrvati i pripadnici ostalih narodnosti s područja bivše općine

³¹ Miroslav Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, Hrvatski domobran udruge ratnih veterana Hrvatske, ogranak Slatina, Zagreb/Slatina, 2013. str. 111.

³² M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 111.

³³ Miloš Vukadinović, *Sjećanja i drugi izvori koji govore o općini Orahovica u NOB*, Odbor za proslavu 40. godišnjice ustanka i oružane revolucije, Orahovica, 1981., str. 9.

³⁴ M. Vukadinović, *Sjećanja i drugi izvori koji govore o općini Orahovica u NOB*, str. 9.

Orahovica i Podravska Slatina.³⁵ Putem navedene problematike, potrebno je obratiti pozornost na sam tijek osnivanja prvih partizanskih jedinica na području Papuka, Krndije, ali i Bilogore. Neizostavna je činjenica proizašla iz istraživanja Vlatka Ljubičića, koja potvrđuje činjenicu da su okosnicu prvih partizanskih postrojbi na širem području Bilogore, ali i na području Papuka i Krndije, činili upravo pripadnici i zagovaratelji četničke ideologije. Najpoznatiji od njih, prema Ljubičiću, bili su Gedeon Bogdanović Geco, kasnije visoki časnik 12. slavonske brigade, a pred kraj rata i 12. slavonske divizije te odmetnik i „hajduk“ Jovo Kosanović, samoprozvani četnik.³⁶ O akcijama navedene dvojice i njihovih skupina, detaljnije će biti obrazloženo u sljedećim poglavljima, a sama ideologija Kosanovića i Bogdanovića, u prvu ruku, nije smetala Komunističkoj partiji koja je u samim počecima ustanka nastojala regrutirati ostatke nekadašnje kraljevske vojske, inače dobro naoružane i solidno opremljene ljude.

Uz sve navedeno, treba zaključiti kako je tadašnjim političkim "funkcionerima" Komunističke partije bilo bitno napraviti solidnu vojnu podlogu budućim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, ne uzimajući u obzir političku opredijeljenost tih grupacija, što je kasnije i rezultiralo podacima kako su prve ustaničke formacije uglavnom činili Srbi i to vrlo vjerojatno s izuzetno dobro izgrađenom srpskom ideologijom. Važno je napomenuti kako je većina pripadnika navedenog odreda uglavnom stanovništvo kompleksa *Brđanske*, bivše općine Orahovica i Podravska Slatina.

Razdoblje od kraja 1941. godine do početka 1942. godine, bit će obilježeno djelovanjem manjih partizanskih odreda poput navedenog Papučko-krndijskog o čijim akcijama i djelovanjima će kasnije biti više riječi, no, nezaobilazna je činjenica da je upravo krajem 1942. godine na Papuku i Krndiji došlo do stvaranja plodnog područja za osnivanje prvih partizanskih brigada na tom području. Kako bi situacija bila jasna, neizostavna je podjela dr. Branka Dubravice, koji je u svojem djelu temeljito definirao i ustrojstvo vojske antifašističke Hrvatske. Naime, na području Slavonije te poglavito na području bivših općina, djelovali su elementi Šestog slavonskog korpusa i to Dvanaesta slavonska brigada, Osamnaesta slavonska brigada, Dvadesetprva slavonska brigada, Dvadeset peta Brodska brigada, Sedamnaesta slavonska brigada i Šesnaesta slavonska brigada, Papučko-krndijski ili prvi partizanski odred te Drugi slavonski odred.³⁷ Brojno stanje navedenih partizanskih postrojbi iznosilo je oko 5000 ljudi.³⁸

³⁵ M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 33. – 40.

³⁶ Vlatko Ljubičić, „Odmetnici, četnici i partizani na Bilogori, Psunju i Papuku“, *Glasnik hrvatskog uljudbenog pokreta*, Br. 110., Hrvatski uljudbeni pokret, Zagreb, 2011., str. 5.

³⁷ Branko Dubravica, *Vojska antifašističke Hrvatske 1941. – 1945.*, Narodno sveučilište Velika Gorica, Zagreb, 1996., str. 136. – 139.

³⁸ B. Dubravica, *Vojska antifašističke Hrvatske 1941. – 1945.*, str. 136. – 139.

O djelovanju i rasporedu navedenih snaga detaljnije će biti objašnjeno u sljedećim poglavljima radi što boljeg shvaćanja značaja djelovanja te koliki su učinak imale iste na području bivših općina.

4.1.1. Strateški važna naselja na području bivših općina

Vodeći se teritorijalnim položajem većih naselja na području bivših općina, možemo izdvojiti nekoliko centara ključnih za pravilno funkcioniranje civilne vlasti, ali i gospodarskog segmenta općinskih jedinica.

Tijekom Drugoga svjetskog i Domovinskog rata po svojoj važnosti su se ponajviše isticali Podravska Slatina, Čačinci, Orahovica i Voćin. O tome koliko su ta mjesta bila zanimljiva svim zaraćenim stranama, govori i činjenica kako su neka mjesta bila pod konstantnim udarima vojske NOV-a tijekom Drugoga svjetskog rata. To je vidljivo i prema razmišljanjima Jovana Kokota, koji kaže: „po svom geografskom, saobraćajnom i taktičkom položaju, Orahovica je sprječavala prodor partizana s Papuka u Podravinu.“³⁹ Vodeći se navedenom problematikom, postaje jasno kako središte bivše općine postaje interesantno zaraćenim snagama u svom vojno-strateškom smislu. Kronologijom i događajima, Orahovica će i u vremenu Domovinskog rata imati istu ulogu u planovima agresora na širem Papučkom području.

Vodeći se geografskim položajem važnijih naselja na području bivših općina, neizostavno mjesto u cijeloj priči ima i selo Čačinci. O tome kolika je bila važnost toga sela govori i činjenica da je selo ležalo na podravskom cestovnom i željezničkom pravcu slavonske podravske željeznice (SPŽ) i širokotračne državne željeznice (DŽ), dok je za vrijeme Domovinskog rata selo bilo točka sjecišta željezničkog podravskog pravca te magistralnog pravca ili državne ceste (D2). Važnost toga mjesta je zaraćenim stranama bila ista i u vremenu Drugoga svjetskog, ali i Domovinskog rata. Čačinci su bili ključ obrane bivših općina, a to potvrđuje i činjenica kako je u napadu na Čačince u rujnu 1943. godine bila angažirana cijela 12. slavonska divizija, dok su Čačince branili snage XV. Štirove bojne iz sastava II. djelatnog ustaškog stajaćeg zdruga te 30 kulturbundaša, desetak domobrana te oko 70 naoružanih civila.⁴⁰

Vodeći se navedenim obrascem, nikako se ne smije izostaviti ni Podravska Slatina koja je po svojoj važnosti bila ekvivalent selu Čačinci, no s obzirom na geografski smještaj Podravske Slatine, veličinu samog mjesta te broj stanovnika, može se reći kako je uloga tog općinskog središta bila presudna u držanju područja bivših općina. U prilog tome ide i činjenica o prvim napadima na Podravsku Slatinu u prosincu 1942. godine⁴¹ te na kraju i o kratkotrajnom zauzimanju Podravske Slatine u travnju 1944. godine.⁴²

³⁹ Jovan Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987. str. 71.

⁴⁰ Rade Roksandić, Zdravko B. Cvetković, *18. slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1974., str. 76.

⁴¹ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 64.

⁴² M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 245.

Kada se govori o Podravskoj Slatini, kao i o ostalim napomenutim mjestima na području bivših općina, dolazi se do zaključka kako su navedena mjesta u vremenu Drugoga svjetskog, ali i Domovinskog rata imali identičnu ulogu – položaj na Podravskom pravcu. Njihov položaj, ali i vojno-strateška važnost bila je interesantna pobunjenim Srbima s područja *Brđanske* jer sve je vodilo tome, pod bilo koju cijenu, ovladati navedenim područjem te se što više približiti zacrtanoj granici "Velike Srbije".

Samim time dolazi se do važnosti brdskog predjela bivših općina jer upravo tu treba tražiti izvor problema, ali i temelja narastanja partizanskog pokreta te kasnije stvaranja plodnog područja u organizaciji snaga pobunjenih Srba na privremeno okupiranom području.

4.1.2. Važnost brdskog predjela bivših općina za djelovanje partizanskog pokreta

O iznimnoj važnosti brdskog predjela bivših općina, odnosno kompleksa *Brđanske*, govori i hvalospjev Nikole Kalopera selu Kokočak. Kaloper to malo podpapučko selo klasificira kao partizansku Atenu u samom početku ustanka, zatim malom Moskvom, a za cijelo vrijeme rata otvorenom zemljom koja se savila i ugnijezdila pod vrhovima Papuka.⁴³ Iz tog Kaloperovog navoda možemo zaključiti kako je područje na potezu Gornja Pištana – Kokočak – Krajna – Krasković – Pušina – Slatinski Drenovac – Prekoračani – Kometnik te s druge strane Rijenci – Čeralije – Bokane – Macute – Sekulicni – Lisičine – Smude činilo plodno tlo samom razvoju partizanskog ustanka.

Kada govorimo o samom terenu, navedeno područje je većinom pošumljeno, ispresijecano brojnim potocima i kanalima, načičkano brojnim kotama, uzdižući se dublje te spajajući se s gustim šumama Papuka – optimalne baze stvaranju pokreta otpora vlasti NDH. Navedeno područje bilo je itekako zanimljivo i strateški bitno partizanskom pokretu, što potvrđuje i činjenica kako su već u kolovozu 1941. godine oko Kokočaka iskopani bunker i skloništa za ilegalce, vođe partizanskog pokreta od kojih su se najviše isticali Jovan Marinković i Marko Radaković.⁴⁴

Međutim, uz sitne ranije pripreme, do početka stvaranja tzv. slobodnog partizanskog teritorija na području *Brđanske*, doći će već u studenom 1941. godine. Prema *Izveštaju o počinjenim zvjerstvima od strane četnika i komunista* vidljivo je kako je 21. studenog 1941. godine u 1:30 došlo do napada na Slatinski Drenovac u kojem je sudjelovalo 100 naoružanih ljudi pri čemu su presjekli telefonske komunikacije na uskotračnoj Gutmanovoj pruzi te napali oružničku postaju, pritom uzevši veću količinu naoružanja. U napadu je ubijen i tabornik Petin, a napadači su se povukli prema Papuku.⁴⁵

Iz kasnijih izvještaja vidljivo je, kako je došlo do još manjih napada na Slatinski Drenovac u mjesecu prosincu 1941. godine, a vlasti NDH počele su gubiti nadzor nad navedenim područjem.⁴⁶ Treba napomenuti kako su organizatori cjelokupnog napada i prvih akcija na području Slatinskog Drenovca bili prvaci KPJ s područja Orahovice i okolnih sela.⁴⁷ Kako je 1941. odmicala, a rasplamsavanjem otpora kroz 1942. godinu, područje *Brđanske* dobiva na vojno-strateškoj važnosti. Tome ide u prilog i osnivanje 17. slavonske brigade koja je u svom sastavu

⁴³ Nikola Kaloper, *Buđenje naroda*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1991., str. 75.

⁴⁴ Antun Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, NIP "Štampa", Osijek, 1965., str.72.

⁴⁵ Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji (dalje: Građa), knjiga 1, *Izveštaj o počinjenim zvjerstvima od strane četnika i komunista*, str. 370.

⁴⁶ Građa, knjiga 1, str. 377. – 400.

⁴⁷ isto, str. 437

imala tri bataljuna sveukupnog brojnog stanja od oko 600 ljudi u okolici Voćina.⁴⁸

Time područje *Brdanske* krajem 1942. godine te početkom 1943., postaje utočište kompletne 12. divizije, a to prikazuje i zemljovid na kojem je vidljiv tzv. slobodni teritorij treće operativne zone u siječnju 1943. godine. (Vidi prilog 6.). Slobodni teritorij partizanskih snaga na području bivših općina činio je mjesto za rehabilitaciju i popunjavanje partizanskih snaga. O funkcioniranju tog prostora kao "države u malom" svjedoči i činjenica kako su partizani imali organizirano sve ono neophodno za pravilno funkcioniranje vojske i ratnih operacija na širem području Papuka i Krndije, a kasnije i na području cijele Slavonije. (Vidi prilog 7.)

Može se zaključiti kako je prema pravilima o vođenju gerile i svim njezinim elementima, područje bivših općina tvorilo plodan sklop u stvaranju ustanka, ali i temelja velikim operacijama NOV na području cijele Slavonije, a time ne izostavljajući činjenicu blizine Podravske pravca i njegove važnosti na cjelokupnom potezu Orahovica – Podravska Slatina.

⁴⁸ B. Dubravica, *Vojska antifašističke Hrvatske 1941. – 1945.*, str. 136.

4.2. Oružane snage na području bivših općina na početku Domovinskog rata

Nakon demokratskih promjena, na području bivših općina dolazi do sraza i pogoršanja odnosa među stanovnicima različitih političkih opredjeljenja. Da bi se shvatio tijek i kronologija sukoba u razdoblju od sredine 1991. godine pa sve do kraja prosinca iste godine, treba naglasiti kako je vojno-politički odnos sukobljenih strana vukao paralele iz razdoblja Drugoga svjetskog rata na području bivših općina.

Na području kompleksa *Brđanske* bivših općina, dolazi do stvaranja vojnog aparata pod vodstvom pobunjenih Srba s ciljem podupiranja i ostvarivanja ideje Velike Srbije i zacrtane memorandumske granice Virovitica – Karlovac – Ogulin – Karlobag. U vremenu stvaranja hrvatske države i teritorijalnog ustrojstva bivših općina Orahovica i Podravska Slatina, dolazi do organizacije umjetne tvorevine pod nazivom *Srpska autonomna oblast Zapadna Slavonija* u čije teritorijalne granice ulazi i cjelokupni sastav sela *Brđanske*. Na tom privremeno okupiranom teritoriju dolazi do stvaranja civilne i vojne vlasti, no za potrebe ovoga i narednih poglavlja naglasak će biti na vojnom ustrojstvu pobunjenih Srba na privremeno okupiranom teritoriju.

S druge strane, u svrhu obrane teritorijalne opstojnosti bivših općina, dolazi do organizacije civilnog i vojnog aparata u svrhu zaštite imovine i civilnog stanovništva na području bivših općina, koji su bili u neposrednoj opasnosti od napadnih djelovanja snaga pobunjenih Srba na privremeno okupiranom području.

4.2.1. Djelovanje hrvatskih snaga u aktivnoj obrani područja bivših općina

Kako bi započeli priču o organizaciji hrvatskih snaga na području bivših općina, potrebno je naglasiti kako je prvotnu ulogu očuvanja reda i sigurnosti preuzela hrvatska policija u svom aktivnom sastavu. Naime, jedina oružana snaga koja je imala zakonsku mogućnost čuvati red i ustavni poredak Republike Hrvatske bila je hrvatska policija, ne uzimajući u obzir Teritorijalnu obranu Savezne Republike Hrvatske do čijeg je razoružavanja došlo naredbom republičkog štaba još sredinom svibnja 1990. godine.⁴⁹ Odvozom prijeko potrebnog naoružanja u vojarnu Jugoslavenske narodne armije u Našicama, u temeljima je uništen bilo kakav oblik kasnije organizacije obrane na prijeko potrebnim kotama bivše općine Orahovica. Što se tiče bivše općine Podravska Slatina, veći dio naoružanja, koje je bilo prijeko potrebno za kasniju uspostavu i organizaciju vojnih jedinica, uglavnom je bio u sklopu vojnih objekata JNA na području općine i to u sklopu vojarne „Nikola Miljanović Karaula“ u središtu Podravske Slatine te u sklopu dvije granične karaule i to u Noskovicima i Kapincima.⁵⁰

Sukladno navedenom, čuvanje ustavnog poretka države u nastajanju u svim svojim oblicima pa i najsloženijim zadacima, palo je na civilnu policiju, proizišlu iz nekadašnje jugoslavenske milicije. Međutim, posredstvom Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, dolazi do imenovanja načelnika policijskih postaja na području bivših općina pa tako na čelo policijske postaje u Orahovici, rješenjem ministra Josipa Boljkovca, dolazi Slavko Šutić⁵¹, dok na mjesto načelnika policijske postaje Podravska Slatina dolazi Krešimir Libl⁵².

O nezadovoljstvu početnom reorganizacijom policijskih postaja na području bivših općina koje je bilo itekako prisutno, pokazuje i incident o nasilnom pokušaju preuzimanja kontrole nad policijskom postajom Podravska Slatina u listopadu 1990. godine.⁵³ Naime, kako je ranije objašnjen nacionalni sastav bivše općine Podravska Slatina, scenarij pokušaja zauzimanja policijske postaje odvijao se uglavnom prema već utvrđenim obrascima koji su provedeni u Kninu, Benkovcu i Korenici gdje su milicajci srpske nacionalnosti otkazali poslušnost novoj izabranoj demokratskoj hrvatskoj vlasti. Međutim, plan pobunjenih Srba u Slatini ipak nije proveden, zbog snalažljivosti načelnika Krešimira Libla i zapovjednika stanice Đure Matovine.⁵⁴

Radi sprječavanja ovakvih scenarija u budućnosti, na sastanku 3. listopada 1990. godine,

⁴⁹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 1.

⁵⁰ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 320.

⁵¹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 1.

⁵² M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 228.

⁵³ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 1.

⁵⁴ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 228.

načelnik policijske uprave Osijek Josip Reihl Kir dao je zadatke načelnicima policijskih postaja u kojima je stajalo da je neophodno prići reorganizaciji aktivnog sastava policije, ali i organizaciji i pročešljavanju rezervnog sastava policije, pritom misleći na rješavanje „pete kolone“ unutar redova policije te primanja novih i lojalnih pripadnika.⁵⁵ Tim činom došlo je do reorganizacije snaga Ministarstva unutarnjih poslova na području bivših općina, no kako je vrijeme odmicalo zadatci i djelovanja postajali su složeniji za jedinice MUP-a te se sukladno time pristupilo organizaciji i osnivanju operativnih vojnih formacija.

Sukladno tome, kako navodi Grgurić: „13. lipnja 1991. godine od postrojbe specijalne policije Orahovica utemeljena je djelatna satnija Zbora narodne garde Orahovica, koja se kadrovski i materijalno oslanjala na policijsku postaju Orahovica, odnosno na policijsku upravu Osijek, na čije čelo dolazi Mirko Koić.“⁵⁶ Vodeći se istim principom, Brekalo navodi kako je nakon procjene strateškog značaja u obrani teritorijalnog suvereniteta i integriteta Republike Hrvatske, ministarstvo obrane 5. kolovoza 1991. godine donijelo odluku o formiranju 64. samostalnog bataljuna ZNG-a sa sjedištem u Podravskoj Slatini.⁵⁷ Treba naglasiti kako je djelatna satnija ZNG-a bila u sastavu 63. bataljuna ZNG-a u Požegi.⁵⁸ Vodeći se navedenim podacima, treba naglasiti kako su navedene vojne formacije bile prve ozbiljnije postrojbe koje su se mogle nositi s teretom nadolazeće agresije, a koja će u svom punom zamahu uslijediti u kolovozu 1991. godine.

Nakon prvih ozbiljnijih oružanih sukoba na području bivših općina te nakon prvog većeg priljeva naoružanja i vojne tehnike na području bivših općina, u listopadu 1991. doći će do osnivanja prvih brigada i bojni. Prema Miroslavu Gazdi, 4. listopada 1991. godine, prema ovlaštenju Glavnog stožera HV-a. Zapovjedništvo oružanih snaga Istočne Slavonije i Baranje izdaje zapovijed temeljem koje Zapovjedništvo 107. brigade HV Valpovo izdaje zapovijed o formiranju 4. bojne (Orahovica) 107. brigade Valpovo koja 20. listopada ulazi u ustrojbeni sastav 132. brigade Našice kao 2. orahovačka bojna.⁵⁹ Nakon osnivanja 2. bojne 132. brigade, na području bivše općine Podravska Slatina doći će do formiranja 136. brigade 28. listopada 1991. godine čije stvaranje je kadrovski i tehnički pomogla osnova 64. samostalnog bataljuna ZNG-a.⁶⁰

⁵⁵ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 2.

⁵⁶ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 5.

⁵⁷ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 422.

⁵⁸ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 5.

⁵⁹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 4.

⁶⁰ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 434.

Važno je naglasiti kako su upravo sve ove navedene jedinice nosile teret obrane bivših općina.

Uz sve navedene jedinice, neizostavna je i uloga Narodne zaštite koja je na području bivših općina, u samim počecima, uz aktivni i rezervni sastav policije, predstavljala jedinu veću obrambenu snagu nadolazećoj agresiji, a kruna samom postojanju Narodne zaštite jest da se iz njezinih redova popunjavala i formirala svaka veća vojna jedinica na području bivših općina. O akcijama i djelovanju navedenih snaga više će biti rečeno u sljedećim poglavljima.

4.2.2. Uspostava vojnog aparata pobunjenih Srba na privremeno okupiranom području

S druge strane, u kompleksu sela *Brđanska* došlo je do organizacije općinskog štaba Teritorijalne obrane Podravska Slatina na privremeno okupiranom području. Prema Ragužu, štab je brojio 2 136 naoružanih osoba, od čega 764 teritorijalaca iz bataljuna Dragomira Keleuve, nazvan i Papučkim odredom, sačinjen od četiri čete.⁶¹ Ostatak pripadnika TO Podravska Slatina dijelio se na seoske straže i manje formacije iz kojih se izdvojila jedna samostalna diverzantska grupa na čelu sa Zoranom Miščevićem. Sjedište štaba TO Podravska Slatina bilo je u Voćinu, a važno je napomenuti kako je i štab obuhvaćao i kompleks *Brđanske* bivše općine Orahovica tako da i u brojno stanje ulaze teritorijalci s tog područja.⁶²

Bitno je napomenuti kako uz štab Teritorijalne obrane Podravska Slatina, Srbi na području bivših općina, prema Gazdi, osnivaju 12. slavonsku brigadu i 5. partizanski korpus.⁶³ Treba naglasiti kako su elementi navedene 12. slavonske brigade na području *Brđanske* brojali 247 ljudi, a 5. partizanski korpus ustrojen i vođen prema ratnim planovima JNA obuhvaćajući područje od Osijeka do Slatinskog Drenovca.⁶⁴

No, uz djelovanje štaba TO Podravska Slatina, na području kompleksa *Brđanske* djelovao je i nezanemariv broj dobrovoljaca iz Srbije i to oko 100 pripadnika *Srpske narodne obnove* Mirka Jovića, zatim 80 pripadnika četničke organizacije *Crna ruka* te oko 200 dobrovoljaca *Belih Orlova* Vojislava Šešelja.⁶⁵ Važno je napomenuti kako su snage pobunjenih Srba na cjelokupnom području bivših općina brojale do 2 500 ljudi što i nije zanemariva brojka ako se uzme u obzir prostor koji su držale navedene snage te vojnu tehniku s kojom su raspolagali.

Zanimljiv je priljev, prema Javoroviću, vaninstitucionalnih snaga Savezne Republike Srbije⁶⁶, podrazumijevajući Šešeljeve *Bele Orlove* te pripadnike *Srpskog pokreta obnove* Mirka Jovića na području bivših općina. Upravo prisutnost tih snaga dokazuje izrazito ukorijenjen četnički element među lokalnim stanovništvom koji je još više raspiren političkim djelovanjem SDS-a te srpskim mitinzima na području Kometnika i Voćina u siječnju 1991. godine.

⁶¹ Jakša Raguž, „Ustrojavanje i raspad teritorijalne obrane Srpske Autonomne Oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine“, *Zbornik Janković*, Br. 1., Ogranak Matice hrvatske, Daruvar, 2015., str. 187.

⁶² J. Raguž, „Ustrojavanje i raspad teritorijalne obrane Srpske Autonomne Oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine“, str. 187.

⁶³ Miroslav Gazda, *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*, Zajednica udruga HVIDR-a VPŽ, Virovitica, 2011., str. 39.

⁶⁴ M. Gazda, *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*, str. 77.

⁶⁵ isto, str. 78.

⁶⁶ B. Javorović, *Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske*, str. 163.

5. Podravski pravac – žila kucavica središnje i istočne Slavonije

Kada se govori o Podravskom pravcu u okviru ovog diplomskog rada, misli se na, kako je i ranije spomenuto, cestovnu magistralu ili državnu cestu D2 te željeznički pravac koji paralelno prati cestovni pravac i sječe ga na pojedinim mjestima od Osijeka do Virovitice.

Kako navodi doktor prometnih znanosti Miroslav Sić, primarna funkcija toga pravca bila je povezivanje Zagreba preko Bjelovara i Koprivnice s Osijekom, dok mu pojedini nastavci prema Koprivnici, Varaždinu i Mariboru te priključci za Suboticu i Novi Sad, daju i određeno međunarodno značenje.⁶⁷ Iako je prema Siću podravski pravac prije Domovinskog rata bio zanemaren i pored činjenice da je omogućavao najizravniju vezu Zagreba i Istočne Hrvatske, pravac dobiva na važnosti tek zatvaranjem prometnica koje vode kroz Posavinu.⁶⁸

Do istih podataka došao je i Ivo Turk koji je u svome radu naglašavao važnost podravskog pravca u razvoju Vukovarsko-srijemske županije pritom naglašavajući gospodarski i geografski položaj samog pravca.⁶⁹ No, važnost samog pravca u okviru ovoga rada ne seže samo u razdoblje Domovinskog rata. Ranije opisano stanje za vrijeme Travanjskog rata dokazuje koliku je prohodnost i važnost imao podravski pravac snagama *Wehrmachta* u nastupanju i osvajanju kompletne Podravine i Slavonije 1941. godine. Definiranju važnosti samog pravca treba pristupiti teorijski te sve zaključke temeljiti na analizi podataka i statistike, ali i prema kronološkim događajima iz vremena Drugoga svjetskog i Domovinskog rata.

⁶⁷ Miroslav Sić, „Osnovna pitanja razvoja i organizacije prometnog sustava Hrvatske, Hrvatski geografski glasnik“, Br. 1., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 1993., str. 19. – 20.

⁶⁸ M. Sić, „Osnovna pitanja razvoja i organizacije prometnog sustava Hrvatske“, str. 20.

⁶⁹ Ivo Turk, „Prometno-geografske značajke kao funkcija razvoja Vukovara i Vukovarskog kraja“, *Vukovar - hrvatska baština i perspektive razvoja*, Institut Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2007., str. 316.

5.1. Važnost ovladavanja područjem bivših općina

Koliko je bilo bitno ovladati cjelokupnim područjem bivših općina za vrijeme dvaju ratnih sukoba govori i činjenica o forsiranju snaga NOV-a na cjelokupno područje na pravcu Orahovica – Podravska Slatina s ciljem ovladavanja podravskim željezničkim pravcem. Tome u prilog idu i brojne akcije elemenata 12. slavonske divizije na navedenom području i to poglavito na željezničkoj pruzi Podravska Slatina – Orahovica, ali i diverzije na uskotračnoj željezničkoj pruzi SPŽ-a čiji su krakovi vodili prema Papuku, odnosno prema cjelokupnom kompleksu *Brđanske*.

Te akcije su uglavnom koncentrirane na napade na putničke vlakove na željezničkim prugama, na miniranje istih te sprječavanje normalnog funkcioniranja prometa na području bivših općina.⁷⁰ Konkretni cilj snaga NOV-a bio je stvaranje tzv. slobodne teritorije na području bivših općina s težištem na podravski pravac ne bi li na taj način onemogućili pravilno funkcioniranje vlasti NDH.

Tijekom Domovinskog rata, postupanje snaga pobunjenih Srba ukazivalo je na isti scenarij od prije 45 godina. Tome u prilog išle su i akcije identične onima iz vremena Drugoga svjetskog rata, a sve je vodilo ideji o presijecanju podravskog pravca. Ovu teoriju potvrđuje i djelovanje ratnog zrakoplovstva JNA po cijeloj dužini podravske magistrale od Orahovice do Podravske Slatine pri čemu dolazi do raketiranja mostova i prometnica na podravskom pravcu, ali i teretnog vlaka na pruzi kod Dolaca.⁷¹

Važnost samog područja bivših općina leži upravo na navedenom podravskom pravcu, no mogućnost presijecanja samog pravaca itekako je postojala na teorijskom planu, a dokaz tome je kompletna analiza događaja te odnos nacionalnog sastava stanovništva bivših općina.

⁷⁰ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 78. – 90.

⁷¹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str. 4.

5.2. Presijecanje cestovnog i željezničkog pravca na navedenom području

Proglašenjem SAO Zapadne Slavonije sredinom kolovoza 1991. godine, veći dio područja bivših općina ulazi u sastav navedene paradržave. Područje bivših općina predstavljalo je agresorskim snagama početnu, ali prije svega plodnu poziciju za vojno djelovanje na ostatak područja koje nije bilo pod njihovom kontrolom.

Iako je plan djelovanja JNA i pobunjenih Srba te kretanje snaga ukazivao na to da se glavnim snagama nastoji prekinuti komunikacija Zagreb – Osijek na području bivše općine Virovitica, te na taj način fizički odvojiti Slavoniju od središta Hrvatske, postojali su planovi o forsiranju podravskog pravca na području bivših općina s osloncem na sela s većinskim srpskim pučanstvom u pozadini. Prema svjedočenju satnika HV-a Ivana Grgurića, teoretski se polemiziralo o tome kako je najpogodnije područje za presijecanje podravskog pravca, bilo upravo na području između sela Čačinci i Mikleuš s obzirom na to da je navedeni prostor bio najuži i najpogodniji za takvu vrstu djelovanja. U slučaju ofanzivnog djelovanja vojnih snaga s podpapučkih sela s većinskim srpskim pučanstvom u pozadini, bila bi samo oslonac snagama u nastupanju, ali i svojevrsan mostobran nadolazećim snagama iz Baranje.⁷²

Međutim, kako se ovdje govori samo o teorijskoj mogućnosti provedbe navedenog plana, u svrhu ovog rada izrađena je situacijska karta prema svim parametrima i podacima koji su išli u prilog cjelokupnoj teoriji. S obzirom na nacionalni sastav sela u pozadini postojali su plodni uvjeti za potencijalno područje pobune kojeg su tvorili sljedeća sela: Mikleuški Aleksandrovac, Mikleuški Petrovac, Vojlovički Brezovljani, Rajno polje, Bjelkovac, Dobrović, Donja Bukovica, Gornje Viljevo, Suha Mlaka, Krivaja Pustara, Milanovac, Obradovci i Slavonske Bare. Eventualnim dizanjem pobune na navedenom području te zatvaranjem cjelokupnog područja došlo bi do presijecanja podravskog pravca kod Mikleuškog Aleksandrovcva te prekida komunikacije Orahovica – Podravska Slatina.

Da su nekakve osnovne crte same teorije postojale, dokazuju i arhivske video snimke iz kolovoza 1991. godine koje jasno pokazuju proces naoružavanja mještana srpske nacionalnosti na tom području i to zrakom.⁷³ (Za jasniji prikaz situacijskog plana pobunjenih Srba na području bivših općina Orahovica i Podravska Slatina pogledaj prilog 8.)

⁷² Izvor: *Ratne prilike na području bivše općine Orahovica*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića

⁷³ Izvor: *Dobar kraj*, Privatni arhivski fond Ivana Stojića – Buce, arhivski video materijal, 1990./1991. godina

5.3. Komunikacija Orahovica – Podravska Slatina – ključ obrane Slavonije

Vodeći se situacijskim planom i teorijskom podlogom o mogućem djelovanju pobunjenih Srba i stvaranju novog područja pobune na području bivših općina, naglašava se potreba za isticanjem važnosti komunikacije Orahovica – Podravska Slatina.

Kako je napomenuto i ranije, zatvaranjem posavskog pravca, točnije autoceste Zagreb – Beograd, kompletno težište logističke podrške Istočnoj Slavoniji pada na podravski pravac pri čemu treba naglasiti upravo navedeno područje te tih ključnih 30 kilometara cestovnog i željezničkog pravca. Iako je na teorijskom planu postojala mogućnost probijanja navedenog pravca, Veljko Kadrijević navodi da je: „srpska ustanička vojska u Zapadnoj Slavoniji bila toliko brojna i tako naoružana, da je uz adekvatnu vojničku organizovanost i spremnost za borbu; kao i neposredno taktičko sadejstvo sa jedinicama JNA na tom prostoru, apsolutno bila u stanju da potpuno drži pod kontrolom početno oslobođene srpske teritorije u Zapadnoj Slavoniji.“⁷⁴

Vodeći se ovim navodom, vojska pobunjenih Srba organiziranih kroz štab TO Podravska Slatina trebala je voditi defenzivna djelovanja na cjelokupnom području *Brđanske* s ciljem držanja okupiranog teritorija te iščekivanja oklopno mehaniziranih snaga JNA. Iako je prostorni razmještaj potencijalnog područja pobune pogodovao snagama pobunjenih Srba u stvaranju svojevrsnog mostobrana, u daljnjem napredovanju prema rijeci Drava i presijecanja podravskog pravca, do navedenih planova nije došlo zbog manjka vojno teritorijalne organiziranosti, ali i političke volje.

Međutim, važnost relacije Orahovica – Podravska Slatina u logističkom smislu u držanju istočne Slavonije pokazala se presudnom, a djelovanje pobunjenih Srba s područja *Brđanske* stvaralo je konstantnu bojazan od mogućeg ofanzivnog djelovanja na cjelokupni prostor van kontrole tzv. SAO Zapadna Slavonija.

⁷⁴ Veljko Kadrijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993., str. 109.

6. Početak otpora i oružane pobune na području bivših općina

U ovome i u sljedećim poglavljima naglasak će bit stavljen na početak oružanog otpora protiv vlasti NDH, ali i na početak oružane pobune sredinom 1991. godine na području bivših općina protiv legalno izabrane hrvatske vlasti. Također, bit će iznesena kompletna kronologija događaja u rasplamsavanju partizanskog pokreta otpora na području bivših općina te će kronološki biti nastojano objasniti djelovanje elemenata 12. slavonske divizije na tom području, ali i važnost samih garnizona na području bivših općina.

Međutim, ključ shvaćanja važnosti djelovanja elemenata 12. slavonske divizije na tom području upravo leži u neutralizaciji uporišta Orahovica u prosincu 1942. godine te Podravske Slatine 1944. godine. O tome koliko je bilo bitno imati kontrolu na navedenim mjestima govori i činjenica da su pojedina mjesta napadana i više puta, a u prilog tome ide i kronologija događaja oko mjesta Voćin – središtu *Brđanske*. Vojno-strateška važnost Voćina duboko u kompleksu *Brđanske* pokazala se identičnom i za vrijeme Domovinskoga rata, no događaji oko Voćina nikako ne smiju biti promatrani i analizirani odvojeno od onoga što se na tom području događalo za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Na kraju će, uz detaljno razrađenu kronologiju događaja i analizu postupaka, biti iznesen pregled događaja od početka oružane pobune sredinom 1991. godine na području bivših općina, koji zapravo vuku paralele s postupcima iz Drugoga svjetskog rata, ponajviše na vojno-političkom planu.

6.1. Kronologija djelovanja partizanskog pokreta otpora na području bivših općina

Područje bivših općina bilo je zahvaćeno manjim akcijama, ali i velikim ratnim djelovanjima već od rujna 1941. godine. Do 1944. godine na tom će području doći do stvaranja prvih brigada na području Slavonije te prvih velikih poduhvata partizanskog pokreta otpora, a sve to bit će potrebno radi shvaćanja svega onoga što će se dogoditi tijekom Domovinskog rata na tom području.

Međutim, kako bi se povukle paralele s periodom Domovinskog rata na navedenom području, nužno je usustaviti kronologiju događaja, a kao početak oružane pobune treba uzeti 14. srpnja 1941. godine i formiranje prve oružane grupe pod vodstvom Jove Kosanovića i Mirka Bogatića.⁷⁵ O Jovi Kosanoviću i njegovom ideološkom opredjeljenju rečeno je i ranije, no važno je naglasiti kako je Kosanovićeve grupa osim one Gedeona Bogdanovića Gece na području *Brđanske* tvorila prvu oružanu grupu koja će već 3. listopada 1941. godine iz zasjede kod Lisičina napasti jednu ustašku kolonu.⁷⁶

Kako je 1941. godina odmicala, tako su i akcije partizanskog otpora postajale sve veće, a jedna od njih, napad na Slatinski Drenovac, opisana je i u ranijim poglavljima. Početkom 1942. godine, točnije u periodu od 10. do 12. siječnja dolazi do većih okršaja na području *Brđanske* među snagama NOP-a i snaga NDH što je rezultiralo sve većom koncentracijom partizanskih snaga dublje u Papuku.⁷⁷ Kako je navedena situacija stvarala problem snagama i vlasti NDH, provedene su i prve operacije manjeg opsega s ciljem češljanja terena i čišćenja šireg područja kompleksa *Brđanska* te rajona Papuk s ciljem neutralizacije temelja partizanskog pokreta otpora, no o tim operacijama više će biti rečeno u završnim poglavljima.⁷⁸

Sredinom 1942. godine, točnije u vremenu krajem travnja i početkom svibnja, partizanske snage nastavile su s napadima i prepadima na Gutmanovoj željeznici točnije kod sela Pušine te s napadima na stanice hrvatskog redarstva u selima Rijenci, Smude i Čeralije.⁷⁹ Treba napomenuti kako u kratkom periodu dolazi i do premještanja akcija s kompleksa *Brđanske* prema Orahovici te od mjeseca lipnja Orahovica počinje trpjeti konstantne napade partizanskih snaga na njezinom širem području.⁸⁰

Kako su do sada navedene akcije bile manjeg vojnog karaktera, uzevši u obzir da su ih

⁷⁵ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 71.

⁷⁶ isto, str. 73.

⁷⁷ isto, str. 76.

⁷⁸ isto

⁷⁹ isto, str. 77.

⁸⁰ isto

izvodili samo manji elementi Papučko-krndijskog odreda, treba napomenuti da će krajem 1942. godine doći do ozbiljnih akcija te akcija šireg vojnog spektra na području bivših općina i to osnivanjem prvih brigada NOV-a. 11. listopada 1942. godine na padinama Ravne gore iznad sela Budića osnovana je Prva slavonska, odnosno kasnije 12. slavonska brigada.⁸¹ Prema Dubravici, 12. slavonska je nakon osnivanja imala četiri bataljuna s oko 950 boraca.⁸² Treba napomenuti kako ta brojka ne odgovara stvarnom stanju i cjelovitoj brigadi, već da su prve brigade osnivane na principu manjeg broja ljudi radi što bolje mobilnosti sukladno djelovanju i vođenju gerilskog rata. Jedna od prvih akcija 12. slavonske brigade bila je napad na selo Čeralije u kompleksu *Brđanske* 15. studenog 1942. godine.⁸³ Treba napomenuti kako je brigada u periodu od studenog 1942. pa sve do siječnja 1943. godine djelovala na području bivših općina s kompleksom *Brđanska* kao logističkom bazom.⁸⁴

Kraj 1942. godine obilježen je brojnim akcijama, ali i većim vojnim djelovanjima na cjelokupnom području bivših općina, a intenzitet akcija prebačen je i na podravski pravac s ciljem presijecanja komunikacije i ometanja pravilnog funkcioniranja vlasti NDH.⁸⁵

1943. godina obilježena je konstantnim napadima na garnizone i veća naseljena mjesta sukladno rastućem broju borbenih jedinica NOV-a, ali i većem priljevu svježe formiranih brigada na područje *Brđanske* pa tako se navode i podatci o formiranju 18. slavonske brigade u travnju 1943. godine⁸⁶, zatim podatci o formiranju Čehoslovačke brigade Jan Žiška⁸⁷, podatci o formiranju 16. slavonske brigade Joža Vlahović⁸⁸ te podatci o formiranju 21. brigade⁸⁹. Važno je napomenuti kako su navedene brigade uglavnom u zajedničkom djelovanju vodile ključne akcije na području bivših općina s ciljem neutralizacije većih mjesta i garnizona te širenju slobodne teritorije izvan granica podpapučkog predjela. 1944. godine, većinski dio područja bivših općina uglavnom je bio pod kontrolom snaga NOV-a te je kompletan prostor snagama NOV-a služio kao ranije spomenuta logistička baza osim manjih vremenskih intervala kada je kompletno područje bilo obuhvaćeno većim operativnim djelovanjima kombiniranih snaga NDH i *Wehrmachta* zbog kojih bi se

⁸¹ Milan Kavgić, *Verna Brda – Dvanaesta slavonska proleterska brigada*, Vojnoizdavački vojni centar, Beograd, 1990., str. 28.

⁸² B. Dubravica, *Vojska antifašističke Hrvatske 1941. – 1945.*, str. 136.

⁸³ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 84.

⁸⁴ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 58.

⁸⁵ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 85.

⁸⁶ Milan Kavgić, *Papuk planinom – Osamnaesta slavonska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Narodna armija, Beograd, 1969., str. 5.

⁸⁷ Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 2.*, Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1959., str. 6.

⁸⁸ Stevo Pravdić, NailRedžić, *16. Slavonska omladinska brigada „Jože Vlahović“*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976., str. 19.

⁸⁹ Bogdan Bosiočić, *21. slavonska udarna brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., str. 13.

partizanske snage povlačile dublje u Papuk.

6.2. Neutralizacija općinskih središta i većih naseljenih mjesta 1942. – 1944.godine

Ključ djelovanja snaga NOV-a, odnosno elemenata 6. slavonskog korpusa na području bivših općina leži u napadu na veće garnizone i mjesta od ključne strateške važnosti za djelovanje partizanskog pokreta na navedenom području.

Ozbiljniji napadi na naseljena mjesta krenuli su sredinom 1942. godine, a na red, poslije Slatinskog Drenovca, došla je i Orahovica. Orahovica je do potpunog zauzimanja bila podvrgnuta učestalim napadima manjih partizanskih jedinica. Prvi napad odvio se 10. lipnja 1942. kada su dijelovi I. slavonskog odreda iz zasjede napali kolonu te ubili pet pripadnika ustaške vojnice.⁹⁰ Iako su takve akcije bile karakterizirane kao sitne čarke sa zanemarivim učinkom, do ozbiljnijeg napada će doći 13. rujna 1942. godine. Prema izvještaju inženjerskog odsjeka u Orahovici Ravnateljstvu Slavonske podravske željeznice opisan je kompletan napad na samo mjesto te je također vidljivo kako je Orahovica djelomično bila i zauzeta.⁹¹

Nakon rujna 1942. godine, dolazi do početnih ispitivanja taktike partizanskog pokreta otpora i to 12. studenog kada ponovno dolazi do napada na Orahovicu. Iz izvještaja Velike župe Baranja Ministarstvu unutrašnjih poslova u Zagrebu o akcijama partizana na teritoriju župe vidljivo je kako je Orahovicu napalo otprilike 500 partizana sa područja *Brđanske* s ciljem eventualnog zauzimanja mjesta.⁹²

Sve je to bio uvod u veliki napad 20. prosinca 1942. godine. Kako bi napad bio jasan, u obzir se moraju uzeti brojni elementi, no najvažniji su upravo odnosi sukobljenih strana te obrambeni položaji u samom mjestu.

⁹⁰ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 79.

⁹¹ Građa, knjiga 3, str. 55.

⁹² isto, str. 393.

Tablica 1. - Prikaz sukobljenih snaga za vrijeme napada na Orahovicu 20.12.1942. godine

Prikaz sukobljenih snaga za vrijeme napada na Orahovicu 20.12.1942. godine	
snage NDH⁹³	snage NOV⁹⁴
158 domobrana 30 ustaša, 20 oružnika, 20 naoružanih kulturbundaša 10 redarstvenika 10 naoružanih civila	I. slavonska brigada (kasnije 12. brigada) I. slavonski odred elementi II. slavonskog odreda

Nakon zauzimanja Orahovice, snage NOV-a dolaze do bogatog ratnog plijena, a o tome kakva je šteta na vojnostrateškom planu bila počinjena nakon zauzimanja Orahovice, govori i pismo Branka Bađuna, logornika iz Našica, Ustaškom stožeru Velike župe Baranja, o padu Orahovice:

„20.12.1942. nakon 13 do 14 sati borbe nije stigla nikakva izdašna pomoć da bi se Orahovica spasila, osim 34 ustaše iz Humljana, i Orahovica je napuštena. To je sramota koju nitko ne može opravdati! 34 ustaše probili su se preko obronaka Krndije i iz Humljana došli u Orahovicu pri čemu su od partizana očistili onu ulicu kroz koju su prolazili, a iz Našica 21 km te Čaćinaca, 7 km nije stigao niti jedan čovjek iako je u svakom od tih mjesta bila posada od jedne bojne. Tko imade obraza opravdati ovaj nehaj i tko je pozvan na odgovornost od onih koji su bili dužni priteći u pomoć, a ipak nisu pritekli. Gospodo! Slučaj Orahovice nije osamljen. Imade tih vrlo mnogo...“⁹⁵

Nakon zauzimanja, Orahovica postaje sastavnim djelom tzv. slobodne teritorije te početni temelj budućim operacijama NOV-a na području bivših općina. Kada govorimo o neutralizaciji većih naseljenih mjesta i garnizona, ne smije se izostaviti ni Podravska Slatina. Do napada na Podravsku Slatinu doći će prvi puta 6. prosinca 1942. godine u realizaciji I. slavonske brigade. Iako je napad bio neuspješan, Kokot navodi kako su jedinice brigade ipak uspjele odraditi većinu postavljenih zadataka, no do zauzimanja kompletnog mjesta nije došlo.⁹⁶ (Za jasniji prikaz napada na Podravsku Slatinu vidi prilog 9.) Međutim, kako su godine odmicale, a vojna jačina i spektar

⁹³ Miroslav Gazda, *Orahovica između dva svjetska rata*, podnaslov: *Napadi na Orahovicu*, (rukopis)

⁹⁴ M. Gazda, *Orahovica između dva svjetska rata*, podnaslov: *Napadi na Orahovicu*, (rukopis)

* Pretpostavlja se da su snage NOV-a u tom napadu brojale do 1000 ljudi.

⁹⁵ Građa, knjiga 4, str. 295. – 296.

⁹⁶ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 64.

djelovanja brigada NOV-a sve veći u travnju 1944. godine doći će do privremenog zauzimanja Podravske Slatine.

Tablica 2. - Prikaz sukobljenih snaga za vrijeme napada na Podravsku Slatinu 4.4.1944. godine

Prikaz sukobljenih snaga za vrijeme napada na Podravsku Slatinu 4.4.1944. godine	
snage NDH⁹⁷	snage NOV⁹⁸
<p>4 satnije XV. ustaške bojne Domobranska topnička baterija Redarstvo 10 naoružanih civila</p>	<p>18. slavonska brigada 21. udarna brigada Brodsko brigada Osječka brigada Češka brigada Jan Žiška Mađarski bataljun Šandor Petefi Bilogorski odred Daruvarski odred Požeški odred Četa Banijaca i Kordunaša</p>

Zanimljivo je napomenuti kako je nakon zauzimanja Slatine došlo do povlačenja partizanskih snaga na Papuk, a to snaži i tvrdnja o ulasku XVIII. ustaške bojne iz Đurđenovca u Slatinu te zauzimanja iste bez ispaljenog metka 7. travnja 1944. godine.⁹⁹ (Za jasniji prikaz rasporeda snaga za vrijeme zadnjeg napada na Podravsku Slatinu vidi prilog 10.)

Osim Orahovice i Podravske Slatine, snage NOV-a poduzimaju i napade na Čačince u cilju učvršćivanja granice slobodne teritorije i presijecanja komunikacije između Zagreba i Osijeka. O važnosti zauzimanja Čačinaca govore i podatci iz monografije Naila Redžića o 25. Brodskoj brigadi koja je u zajedničkom djelovanju s 18. slavonskom brigadom napala selo Čačince koje je branila jedna satnija XV. ustaške bojne.¹⁰⁰ Zanimljivo je, kako se čak navodi i činjenica da se likvidacijom Čačinaca otvara put brigadi za daljnje napredovanje prema Podravini što potvrđuje teoriju o važnosti cijeloga prostora kao svojevrsnog bedema koji je sprječavao prodor bilo kojim

⁹⁷ M. Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, str. 248.

* Pretpostavlja se da je Podravsku Slatinu branilo 660 ljudi.

⁹⁸ isto, str. 249.

* Pretpostavlja se da su snage NOV-a u tom napadu brojale do 6500 ljudi.

⁹⁹ isto, str. 255.

¹⁰⁰ Nail Redžić, *25. Brodska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976., str. 21. – 24.

snagama s Papuka.¹⁰¹U periodu od 1942. godine pa sve do 1944. godine došlo je do likvidacije velikih uporišta na podravskom pravcu. pritom misleći na navedena mjesta Orahovica, Čačinci i Podravska Slatina.

Vidljivo je kako su pojedina uporišta napadana i po nekoliko puta, no također je vidljivo da neka uporišta nisu bila zaposjednuta poslije osvajanja. Iako su napadna djelovanja bila organizirana s ciljem zauzimanja navedenih garnizona i naseljenih mjesta, partizanska vojska se nikad nije zadržavala u njima, osim u Orahovici koja je postala i sastavnim djelom slobodne partizanske teritorije, dok su ostala uporišta poput Čačinaca i Podravske Slatine koja su ležala direktno na podravskom željezničkom pravcu napušтана neposredno nakon napada. Zanimljiv je slučaj i samog mjesta Voćin te koliku stratešku važnost je imalo to mjesto smješteno duboko u kompleksu *Brđanska*.

¹⁰¹ N. Redžić, 25. *Brodaska brigada*, str. 24.

6.2.1. Voćin – mjesto velikog strateškog značaja

Mjesto Voćin, smješteno duboko na području kompleksa *Brđanske*, trpjelo je za vrijeme Drugoga svjetskog rata brojne napade. Cilj svih tih napada bio je neutralizirati jedinu točku unutar partizanskog teritorija koja je bila pod kontrolom snaga NDH. Međutim, samo mjesto ipak je imalo dublju pozadinu. Likvidacija tog uporišta za NOP u Slavoniji imala je veliki značaj. Naime, Voćin se nalazio na križanju triju puteva i to Voćin – Kamensko – Slavonska Požega, Voćin – Đulavec – Daruvar te Voćin – Podravska Slatina – Osijek. Činjenica je ta da bi osvajanjem Voćina bio osvojen veći dio slatinskog kotara te bi to stvorilo uvjete za priliv novih boraca, ali bi bila i otklonjena opasnost od konstantnih napada snaga NDH iz Voćina.¹⁰²

Vodeći se ovom činjenicom, analiza podataka pokazala je kako je došlo do četiri napada na Voćin od prosinca 1942. pa sve do sredine svibnja 1943. godine.

Tablica 3. – Kronološki prikaz napada na uporište Voćin

Kronološki prikaz napada na uporište Voćin ¹⁰³	
I. napad na Voćin	11. prosinca 1942. godine
II. napad na Voćin	22./23. prosinca 1942. godine
III. napad na Voćin	5.-11. siječnja 1943. godine
IV. napad na Voćin	8.-9. svibnja 1943. godine

Prvi napad na Voćin u prosincu 1942. godine iziskivao je ozbiljne pripreme 12. slavonske brigade. Kokot navodi kako je 12. slavonska brigada zauzela Voćin: „uz prethodnu masovnu primjenu sabotažnih, diverzantskih i psihološko-propagandnih mjera.“¹⁰⁴ Te mjere podrazumijevale su prekid komunikacije na potezu Voćin – Humljani – Čačinci i to sabotažom na uskotračnoj željezničkoj pruzi te napadima na sela u okolici Voćina i to na Bokane, Macute i Smude.¹⁰⁵ Nakon uspješnih priprema, 12. slavonska brigada izvršava napad na mjesto Voćin koje je branilo 500 do 550 vojnika, što pripadnika ustaške vojnice, pripadnika *Wehrmachta*, folksdojčera, legionara, redarstva i domobrana.¹⁰⁶ Snage 12. brigade uspjele su 12. prosinca 1942. godine ući u Voćin, dok su se branitelji uspjeli povući prema Miokovićevu i Pivnicama uz velike gubitke.

¹⁰² Zdravko B. Cvetković, *17. slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978., str. 14.

¹⁰³ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 85. – 91.

* Navedeni napadi na Voćin bit će opisani u nastavku.

¹⁰⁴ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 63.

¹⁰⁵ isto, str. 63. – 64.

¹⁰⁶ isto, str. 67.

Unatoč osvajanju Voćina, partizanske snage povukle su se iz mjesta s velikim ratnim plijenom što je dalo prostora jedinicama II. domobranskog zbora da 20. prosinca ponovno zaposjednu Voćin.¹⁰⁷ Taj čin je bio uvod u drugi napad na Voćin gdje su partizanske snage napadom na Tursku gradinu u Voćinu, ponovno zauzele mjesto.¹⁰⁸

Kako je partizanska taktika nalagala napade na garnizone bez uspostave kontrole nad istima zbog nedostataka snaga koje bi držale osvojena mjesta stvoreni su plodni uvjeti za treći napad na Voćin u siječnju 1943. godine. U ovom napadu sudjelovale su 16. i 17. brigada u ulozi sprječavanja intervencije snaga koje bi dolazile u pomoć napadnutom mjestu dok je 12. slavonska vršila glavni napad na mjesto. Nakon šestodnevne borbe elementi 6. slavonskog korpusa zauzeli su Voćin.¹⁰⁹ (Za jasniji prikaz tijeka napada na Voćin vidi prilog 11.)

I nakon trećeg napada na Voćin, jedinice 6. slavonskog korpusa povukle su se iz mjesta prema Papuku. Četiri mjeseca kasnije, točnije 5. svibnja 1943., 12. slavonska brigada ponovno dobiva zapovijed o napadu na Voćin s ciljem oslobađanja mjesta. Nakon početnih strateških priprema te osiguranja logističke podrške 7. svibnja 1943. 16. i 17. slavonska brigada uz pomoć 12. slavonske brigade napadaju Voćin. Odnos sukobljenih snaga bio je 2:1 u korist NOV-a, a rezultat je bio kao i u prethodna tri napada.¹¹⁰ Važno je napomenuti kako su snage NDH ponovno zauzele Voćin nakon posljednjeg napada, ali su ga 19. svibnja i napustile zbog nemogućnosti njegove obrane te ga više nisu ni zaposjedale do kraja rata.¹¹¹

Napadi na Voćin iziskivali su razne nove taktike, ali i ratna lukavstva s obzirom na važnost razbijanja tog uporišta. Na početku je objašnjeno zašto je Voćin sukobljenim stranama bio važan te zašto se forsiralo samo područje sa svrhom stavljanja istog pod kontrolu NOV-a. No zanimljivo je to da bi nakon svakog napada snage NOV-a napuštale mjesto s ogromnim ratnim plijenom u oružju i logističkom materijalu. Oko svega toga se zapravo postavlja pitanje koliko su napadi na Voćin bili uspješni, bez obzira na izvojevane pobjede nad snagama NDH i *Wehrmachta* te kolika je zapravo bila svrha tih napada ako nije dolazilo do potpunog zaposjedanja mjesta i preuzimanja kontrole nad istim.

Sudbina Orahovice zapečaćena je u prosincu 1942. godine, napadom i zauzimanjem, no vidljivo je iz priloženog da je Voćin ipak imao strateški važnije mjesto u vojnim priručnicima, ali i vojnoj taktici i logici, a tome u prilog idu svi ti navedeni napadi na mjesto koji su, prema

¹⁰⁷ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 85.

¹⁰⁸ isto, str. 85.

¹⁰⁹ Z. B. Cvetković, *17. slavonska brigada*, str. 16.

¹¹⁰ J. Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, str. 175. – 179.

¹¹¹ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 93.

jednostavnoj analizi, donekle bili uspješni. Za vrijeme Domovinskog rata, Voćin će postati središtem velikosrpske pobune te će kao takvo strateški važno mjesto, tvoriti dobar temelj bilo kakvim ofanzivnim djelovanjima, ali i teško osvojivo uporište pod kontrolom vojske SAO Zapadne Slavonije.

6.3. Obrana općinskih središta na podravskom pravcu kroz prizmu ratnog sukoba 40-ih godina

Početak Domovinskog rata na području bivših općina Orahovica i Podravska Slatina nije lako definirati. Međutim, hoće li se za početak uzeti prvi nemiri koji su podrazumijevali pokušaj zauzimanja policijske stanice Podravska Slatina u listopadu 1990. godine ili možda čak početci nemira i provokacija na području bivših općina koje su podrazumijevale skidanje hrvatskih zastava s mjesnih domova na području *Brđanske*.

Teško je zapravo definirati kojim događajem treba započeti priču o vojnim djelovanjima na području bivših općina, no za početak sukoba uzet će se 20. lipanj 1991. godine kada Srbi u Pušini skidaju zastavu s mjesnog doma te isti incident ponavljaju 24. lipnja kada isto to rade i u Slatinskom Drenovcu pri čemu su na asfaltu ispisali provokativne poruke kojima su pozivali na pobunu.¹¹² 8. srpnja ponovno dolazi do incidenta, kada Srbi skidaju table na ulazima u sela što je ukazivalo na pripremu na oružanu pobunu i na području bivših općina.¹¹³ Postajalo je kristalno jasno kako će doći do oružanog sukoba na području bivših općina te sredinom srpnja dolazi do pripreme obrambenih punktova i položaja na ključnim pravcima prema podpapučkim selima. Izrađuju se zapreke u orahovačkom poduzeću Čelik te bombe ručne izrade. Također, pristupa se odvajanju Narodne zaštite od Civilne zaštite pri čemu Narodna zaštita postaje organizacija s vojnim ustrojem.¹¹⁴ Do prvog većeg incidenta dolazi 4. kolovoza 1991. godine u Slatini kada su pobunjeni Srbi, u koordinaciji s predstavnicima JNA iz vojarne u gradu, otvorili paljbu na policijsku postaju s dalekometnim oružjem raznih kalibara te na taj način počinili veliku materijalnu štetu.¹¹⁵ Nakon tog incidenta, zabilježen je veliki priljev naoružanja i minsko-eksplozivnih sredstava na područje *Brđanske* od strane JNA iz našičkog garnizona što je ukazivalo na skori početak otvorene agresije i blokade *Brđanske*.¹¹⁶ Kada postaje jasno da je rat pred vratima, odlukom Vladimira Šeksa o osnivanju i djelatnosti kriznih štabova, donesena je odluka o osnivanju kriznog štaba bivše općine Orahovica 8. kolovoza 1991. godine na čije čelo je došao Petar Žarković¹¹⁷, dok je do osnivanja kriznog štaba u Podravskoj Slatini došlo tek 30. rujna na čije čelo dolazi Ante Šimara.¹¹⁸

Unatoč pokušajima dijaloga s predstavnicima srpskog pučanstva s područja *Brđanske*, 11.

¹¹² Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str.5.

¹¹³ isto, str. 5.

¹¹⁴ isto

¹¹⁵ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 258.

¹¹⁶ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str.5.

¹¹⁷ isto, str. 6.

¹¹⁸ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 417.

kolovoza 1991. godine pobunjeni Srbi izvršavaju napad na patrolu policijske postaje Orahovica koja se kretala u pravcu sela Pušina u svojoj redovnoj ophodnji i kontroli gornjih krajeva. U toj akciji, ubijen je policajac Stjepan Mlakar, prva žrtva na području bivše općine Orahovica, dok su policajci Franjo Sterle i Josip Jurković ranjeni.¹¹⁹ 13. kolovoza, nedugo nakon napada, Srbi postavljaju barikade na ulaze u podpapučka sela te proglašavaju Srpsku autonomnu oblast Zapadna Slavonija.¹²⁰ Do potpune blokade *Brđanske* dolazi 18. kolovoza, a da bi legalizirali cjelokupni čin, Srbi su na cjelokupnom području djelomično organizirali civilnu i vojnu vlast.¹²¹ Do završne faze u uspostavljanju kontrole na području *Brđanske*, pobunjeni Srbi dolaze sljedećeg dana kada preuzimaju kontrolu nad policijskom ispostavom u Voćinu pri čemu Voćin postaje središtem oružane pobune i centar srpske paradržave na području bivših općina.¹²²

Sljedećih dana, JNA neometano je nastavila s naoružavanjem srpskog pučanstva na području *Brđanske*, oružjem iz našičkog garnizona, uz konstantno zastrašivanje hrvatskih civila na cijeloj trasi od Orahovice do posljednjeg punkta u selu Humljani. Otvorena oružana pobuna na području bivših općina je započela, a dokaz tome bilo je prvo granatiranje prve linije prema podravskom pravcu – sela Humljani pri čemu je na selo tijekom 26. i 27. kolovoza ispaljeno preko 100 granata.¹²³ Granatiranja su do kraja kolovoza i početka rujna nastavljena dužinom cijele linije dodira od Podravske Slatine do Orahovice, a sve je to bio uvod i ispitivanje za napad na sela Četekovac, Balince i Čojlug. Sela Balinci, Četekovac i Čojlug nalaze se u neposrednoj blizini važnijih prometnica koje povezuju Istočnu Slavoniju sa središnjim dijelom Hrvatske – podravski pravac.¹²⁴ 4. rujna 1991. godine iz pravca Čeralija, Rijenaca i ostalih sela oko Četekovca, krenula je jaka topnička priprema te pješački napad pobunjenih Srba, na sela koja su branila tri pripadnika rezervnog sastava policije i zanemariv broj pripadnika Narodne zaštite s lovačkim naoružanjem.¹²⁵ Rezultat napada bio je 25 ubijenih civila i branitelja te egzodus preživjelih iz navedenih sela.

O samom karakteru napada govori i činjenica da su u taktici upotrijebljeni segmenti gerilskog načina ratovanja u kojem bi glavnina snaga napadala određeni cilj dok su manje jedinice vršile osiguranje svih prilaznih puteva, nedozvoljavajući prilaz snagama koje su pritjecale u pomoć. Nakon napada na Četekovac, Balince i Čojlug, pobunjeni Srbi s područja *Brđanske* pokušali su napraviti isto i u okolici Orahovice napadom na Donju Pištanu, no zahvaljujući organiziranosti i

¹¹⁹ isto, str. 417.

¹²⁰ Mira Pelikan, Miroslav Gazda, *Spomenar hrvatskim žrtvama*, DAOS, Osijek, 2011., str. 310.

¹²¹ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 259. – 260.

¹²² isto, str. 261. – 262.

¹²³ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str. 7.

¹²⁴ M. Gazda, *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*, str. 39.

¹²⁵ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 273. – 317.

taktičkim povlačenjem pripadnika rezervnog sastava policije, ishod Četekovca je izbjegnut.¹²⁶ Situacija do sredine rujna se znatno pogoršavala, vodeći se činjenicom kako su snage MUP-a i ZNG-a oskudijevale s naoružanjem i vojno-tehničkim sredstvima. Nakon naredbe o blokadi vojarni JNA, od 13. rujna 1991. godine¹²⁷, dolazi do organizirane blokade našičke vojarne, ali i blokade pograničnih karaula i vojarne na području bivše općine Podravska Slatina. 16. rujna 1991. godine, dolazi do zauzimanja vojarne JNA u Podravskoj Slatini dok su tijekom istog dana te sljedećeg 17. rujna snage MUP-a i ZNG-a zauzele pogranične karaule u Noskovicima i Kapincima pri čemu se došlo do znatne količine vojnog materijala koje je bilo prijeko potrebno za što učinkovitiju obranu.¹²⁸ Međutim, do znatne količine naoružanja i minskoeksplozivnih sredstava pa i vojne mehanizacije pripadnici rezervnog sastava policije te ZNG-a, dolaze nakon napada na vojarnu u Našicama 21. rujna 1991. godine. Zauzimanjem našičke vojarne, za potrebe obrane bivšoj općini Orahovica, na raspolaganje su stavljena dva borbena oklopna vozila i jedan tenk koji su odmah upućeni na prvu liniju obrane u selu Humljani.¹²⁹ Kraj rujna i listopada 1991. godine obilježeni su konstantnim preletima zrakoplovstva JNA nad područjem bivših općina te konstantnim granatiranjima duž cijele linije obrane od Humljana do Podravske Slatine. Do prvog ozbiljnijeg granatiranja Orahovice dolazi 3. studenog 1991. godine te se isto nastavlja u intervalima do sredine prosinca 1991. godine.¹³⁰ Iako u naizgled bezizlaznoj situaciji, iskazuje se potreba za vojnim akcijama radi stavljanja cijelog kompleksa *Brdanske* pod kontrolu hrvatskih snaga te sprječavanja bilo kakvih djelovanja pobunjenih Srba na području bivših općina s ciljem izbijanja na podravsku magistralu.

Vodeći se navedenom kronologijom događaja, treba naglasiti kako su pojedini akti identični onima iz vremena Drugoga svjetskog rata. Zajednički nazivnik cijeloj priči je nepredvidljivost kompleksa *Brdanska* s posebnim naglaskom na težinu samog prostora te mogućnost, onoj vojsci koja drži navedeno područje, bezbrižno djelovanje u svim pravcima sa solidnim osloncem na strateški važno područje u pozadini. Navedenom kronologijom i aktima pobunjenih Srba, vidljivo je da je postojala tendencija za vrijeme jednog i drugog ratnog sukoba, na podravski pravac na području bivših općina i to zbog povoljnosti samog terena na kojem su djelovale pobunjene snage. (Za stanje linije dodira iz studenog 1991. godine vidi prilog 12.)

¹²⁶ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str. 8.

¹²⁷ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010., str. 187.

¹²⁸ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 320. – 328.

¹²⁹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str. 9.

¹³⁰ isto, str. 10.

7. Vojne operacije na okupiranim područjima

Kako je područje pod kontrolom snaga NOV-a za vrijeme Drugoga svjetskog rata te snaga pobunjenih Srba za vrijeme Domovinskog rata, postajalo od ključne vojno-strateške važnosti za pravilno funkcioniranje civilne i vojne vlasti NDH te za pravilno funkcioniranje vlasti Republike Hrvatske, početkom 90-ih godina, rasla je potreba za ofanzivnim djelovanjima na područje pod kontrolom navedenih snaga, odnosno na cijeli kompleks *Brđanske*.

Budući da je to područje inače bilo teško prohodno, pripreme bilo kakvih akcija usmjerene na preuzimanje kontrole, iziskivale su velike vojne snage, ali i jaku logističku podršku. U sljedećim poglavljima bit će obuhvaćene manje akcije i velike vojne operacije kombiniranih ustaško-domobranskih snaga te snaga *Wehrmachta* na području bivših općina. Također, bit će provedena analiza jedne od prvih operacija hrvatske vojske u Domovinskom ratu – operacija *Papuk '91*. Cilj analize svih vojnih operacija na tom području, je prikazati koliko su one uistinu bile uspješne te koja je bila ključna svrha svih tih operacija.

Prve vojne operacije za vrijeme Drugoga svjetskog rata, na području bivših općina, sežu još u veljaču 1942. godine dok su tek početkom 1943. godine te kroz cijelu 1944. godinu, provedene vojne operacije s ciljem suzbijanja partizanskog pokreta otpora. No, zanimljivo je napomenuti kako je i za vrijeme Domovinskog rata na području bivših općina došlo do provedbe prve velike vojne operacije HV-a i MUP-a Republike Hrvatske s ciljem stavljanja pod kontrolu okupiranog područja bivših općina. Time je lako prepoznati poveznicu između svih vojnih operacija vođenih na navedenom području.

7.1. Njemačke vojne operacije na „slobodnoj partizanskoj“ teritoriji

Na području bivših općina, snage *Wehrmachta* s kombiniranim ustaško-domobranskim snagama, vodile su četiri velike vojne operacije s ciljem suzbijanja partizanskih snaga na području *Brđanske*, ali i na širem području Papuka i Krndije. Kako su Vojne operacije uglavnom obuhvaćale šire dijelove Zapadne Slavonije i planinskih masiva, analizi operacija za potrebe ovoga rada treba pristupiti samo s područja bivših općina, no da bi cilj operacija bio jasan, slijedi definiranje cjelokupnih vojnih operacija i analiza njihovih zadataka.

Tablica 4. – Popis njemačkih vojnih operacija vođenih na području bivših općina

Popis njemačkih vojnih operacija vođenih na području bivših općina ¹³¹			
Ime operacije	Trajanje	Sudionici	
Čišćenje Papuka	7.2.1942.	domobransko-ustaške jedinice	I. slav. bataljun
Operacija <i>Braun</i>	20.3. – 8.4.1943.	domobransko-ustaške jedinice i <i>Wehrmacht</i>	snage NOV-a
Operacija <i>Paula</i>	1.7. – 20.7.1943.	domobransko-ustaške jedinice i <i>Wehrmacht</i>	snage NOV-a
Operacija <i>Ungewitter</i>	24.4. – 8.5.1944.	domobransko-ustaške jedinice i <i>Wehrmacht</i>	snage NOV-a

Kako bi pregled vojnih operacija i akcija bio što jasniji na području bivših općina, analiza događaja prikazana je kronološki kako je navedeno i u samoj tablici.

7. veljače 1942. godine, svjesni činjenice kako dolazi do sve veće koncentracije partizanskih snaga na Papuku, kombinirane domobransko-ustaške jedinice kreću u akciju čišćenja šireg područja Papuka s ciljem suzbijanja partizanskih jedinica na navedenom sektoru i stavljanja komunikacije Voćin – Zvečevo pod kontrolu. U akciji je bilo angažirano 2500 ljudi, no zbog same konfiguracije terena i boljeg borbenog položaja I. slavonskog bataljuna NOV-a, operacija doživljava neuspjeh te se na taj način daje prostor partizanskim snagama za regrupaciju i popunu svojih redova, ali i slobodno kretanje kompletnim područjem *Brđanske* s ciljem zauzimanja novih

¹³¹ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 76. – 130.

položaja za napadna djelovanja.¹³²

U međurazdoblju, od veljače 1942. godine pa sve do ožujka 1943., partizanski pokret izrast će iz manjih borbenih jedinica u velike brigade, kako je opisano u ranijim poglavljima. Dolazi do organizacije velikih borbenih djelovanja na cjelokupnom području *Brđanske*, ali i uspostavljanja slobodne partizanske teritorije na cjelokupnom području bivših općina s iznimkom ne zauzimanja Podravske Slatine i Čačinaca na podravskom pravcu. Upravo takvo stanje, uzrokovat će veliku vojnu operaciju kombiniranih njemačko-ustaško-domobranskih snaga na cjelokupnom slobodnom partizanskom teritoriju s ciljem suzbijanja partizanskog pokreta na tom području.

20. ožujka 1943. godine, snage NDH i *Wehrmachta* poduzele su ofanzivna djelovanja na područje planinskoga masiva u Slavoniji s oko 35 000 vojnika podijeljenih u četiri operativne skupine i to, skupina „Zapad“ s pravcem nastupanja Daruvar – Zvečevo, skupina „Jug“ s pravcem nastupanja Slavenska Požega – Kutjevo, skupina „Sjever“ s pravcem nastupanja Podravska Slatina – Kutjevo i skupina „Istok“ s pravcem nastupanja od rajona Našice prema Krndiji. Cilj operacije bio je uništiti 12. slavonsku diviziju odnosno 12., 16., 17. i 18. slavonsku brigadu čiji su se glavni elementi nalazili u rajonu Vetovo – Kutina.¹³³ U svrhu analize operacije na području bivših općina, slijedi praćenje djelovanja grupe „Sjever“, čiji je zadatak bio, iz garnizona Podravska Slatina i Čačinci, nastupati preko Orahovice i Slatinskog Drenovca u širi rajon Papuka te stupiti u borbu s partizanskim snagama. Do prvih borbenih djelovanja dolazi u Slatinskom Drenovcu gdje jedinice 16. i 18. slavonske brigade ulaze u borbu te odbacuju elemente skupine „Sjever“ iz sela.¹³⁴ Borbe s tog područja preseljene su na Papuk, no zbog boljih manevarskih akcija na brdskom terenu i u širem podpapučkom području, njemačko-ustaško-domobranske jedinice doživljavaju poraz bez izvršenih osnovnih zadataka, a partizanske jedinice zaposjele su nove položaje na Papuku s ciljem ponovnih ofanzivnih djelovanja na šire područje bivših općina i s ciljem uspostave civilne i vojne vlasti na slobodnom partizanskom teritoriju.¹³⁵ Prema podacima Zdravka Cvetkovića, glavnina njemačko-ustaško-domobranskih snaga povukla se u veće garnizone 31. ožujka 1943. godine, pritom ostavljajući na terenu manje jedinice u strateški važnijim selima na području *Brđanske*.¹³⁶ (Za jasniji prikaz plana i provedbe operacije *Braun* vidi priloge 13. i 14.)

Nakon neuspjeha operacije *Braun*, četiri mjeseca kasnije, kombinirane njemačko-ustaško-domobranske snage pokreću novu ofanzivu pod nazivom *Paula*, s ciljem neutralizacije

¹³² isto, str. 76.

¹³³ Mladenko Colić, *Pregled operacija na jugoslavenskom ratištu 1941. – 1945.*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1988., str. 118.

¹³⁴ R. Roksandić, Z. B. Cvetković, *18. slavonska brigada*, str. 43.

¹³⁵ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 90.

¹³⁶ Z. B. Cvetković, *17. slavonska brigada*, str. 42.

partizanskih snaga u podpapučkom djelu bivših općina, ali i na cjelokupnom masivu Papuka, Psunja i Krndije. Operacija je započela 8. srpnja 1943. godine i to na glavnim pravcima Pakrac – Buče – Zvečevo – Voćin – Slatinski Drenovac – Orahovica. Na taj način, snage NDH i *Wehrmachta* uspjele su pročešljati cjelokupno područje bivših općina, no bez obzira na to, snage NOV-a ponovno su se uspjele povući na nepristupačne visove Papuka, Psunja i Krndije te na taj način izbjeći frontalnu borbu s jačim njemačkim oklopno-mehaniziranim jedinicama.¹³⁷ Operacija završava 20. srpnja 1943. godine bez postignutih osnovnih zadataka. (Za jasniji prikaz slobodne partizanske teritorije prije operacije *Paula* vidi prilog 15.)

Nakon ofanzive *Braun* i *Paula* 1943. godine, do sredine 1944. godine nije bilo opsežnijih vojnih operacija takvog karaktera na području bivših općina. Međutim, kako se situacija pogoršavala, a snage NOV-a silovito rasle, kombinirane njemačko-ustaško-domobranske snage kreću u još jednu ofanzivu 26. travnja 1944. godine nazvanu *Ungewitter*, ili *Oluja*. U ovoj ofanzivi bilo je angažirano 35 000 vojnika i oklopno-mehanizirana snaga od 100 tenkova čiji je zadatak bio očistiti i neutralizirati jedinice 6. slavonskog korpusa na području kompletnog djela bivših općina te pod kontrolu staviti cjelokupno područje *Brđanske*. Rezultat ofanzive bio je ravan onim rezultatima iz prijašnjih ofanziva, a to je slom kombiniranih njemačko-ustaško-domobranskih snaga te njihovo povlačenje na početne položaje.¹³⁸ (Za jasniji prikaz operacije *Ungewitter* vidi prilog 16.)

Analizirajući navedena ofanzivna djelovanja snaga NDH i *Wehrmachta*, vidljivo je kako niti jedna od provedenih operacija nije imala nikakvog učinka na području bivših općina, jer bi svakom operacijom snage NOV-a krenule u taktičko povlačenje prema Papuku s ciljem razbijanja svojih jedinica na manje operativne segmente za što bolje provođenje manevarskih radnji na višim kotama Papuka – Psunja i Krndije gdje snage NDH i *Wehrmachta* nisu mogle pristupati svojom oklopno-mehaniziranom tehnikom i vojnom logistikom.

1991. godine, snage HV-a i MUP-a također provode akciju pod nazivom *Papuk '91* s ciljem ovladavanja okupiranim područjem kompleksa *Brđanske*, a o samoj analizi operacije i primjeni taktike bit će objašnjeno u nastavku.

¹³⁷ A. Lang, *Slavonija 1945. – 1965.*, str. 97.

¹³⁸ R. Roksandić, Z. B. Cvetković, *18. slavonska brigada*, str. 110. – 115.

7.2. Operacija *Papuk '91*

Početak prosinca 1991. godine, svjesni mogućnosti probijanja podravskog pravca na području bivših općina, s područja *Brđanske* krenulo se u provedbu jedne od prvih oslobodilačkih operacija na području Republike Hrvatske, pod nazivom *Papuk '91*. Cilj djelovanja snaga MUP-a i HV-a na navedenom području u sklopu operacije *Papuk '91*, bio je staviti pod kontrolu cjelokupni okupirani prostor bivših općina koji je direktno ugrožavao podravski pravac, što cestovni, što željeznički. Na području bivših općina za provedbu operacije, angažirane su snage 2. bojne 132. brigade Orahovica te 136. brigada Podravska Slatina.

U cilju potpune slike ove operacije, treba iznijeti cjelokupno stanje na terenu uoči same operacije, pa stoga treba posegnuti u studeni 1991. godine. Studeni 1991. godine obilježen je konstantnim granatiranjima cjelokupne prve linije obrane na području bivših općina, ali i prvom akcijom oslobađanja sela Gornja Pištana koja je izvršena 11. studenog 1991. godine pri čemu se uspostavila kontrola nad napomenutim selom.¹³⁹ Međutim, kako je studeni odmicao, problem granatiranja i ugroze cjelokupne linije obrane postajao je sve veći, a situacija na području Podravske Slatine nije bila ništa bolja zbog čestih topničkih granatiranja i napada na linije na tzv. Mokrom brdu iznad Podravske Slatine.¹⁴⁰ O sve većem pogoršavanju situacije govori i činjenica o evakuaciji osnovnoškolske djece iz Orahovice u susjednu Mađarsku.¹⁴¹

Sve je to bio uvod u aktivno djelovanje hrvatskih snaga na okupirano područje, pri čemu, kako navodi Martinić-Jerčić, 14. prosinca 1991. godine, snage 136. brigade ulaze u mjesta Hum i Voćin koje su dan prije spalile snage pobunjenih Srba te iza sebe ostavile 48 ubijenih civila.¹⁴² Također, istog dana te tijekom sljedećeg, 15. prosinca, pripadnici 136. brigade i protudiverzantska četa iz Bjelovara, oslobodile su komunikaciju Mikleuš – Četekovac – Balinci – Čeralije – Bokane – Voćin.¹⁴³ Na potezu područja bivše općine Orahovica, Jerčić navodi kako su: „postrojbe 2. bataljuna 132. brigade uz još jednu pridodanu satniju iz 132. Brigade, ušle 15. prosinca 1991. u sela Kokočak, Pušinu i Krasković, a sljedećeg dana, 16. prosinca, u napuštenu sela Slatinski Drenovac i Prekoračani.¹⁴⁴ Tim činom ratna djelovanja na području bivših općina završavaju. (Za jasniji prikaz načelne sheme i rasporeda angažiranja snaga u operaciji *Papuk '91* na području bivše

¹³⁹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde, str. 11.

¹⁴⁰ M. Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, str. 330. – 331.

¹⁴¹ Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića, str. 5.

¹⁴² Natko Martinić Jerčić, „Operacija *Papuk '91* – oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine“, *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad*, Br. 8., Bjelovar, 2014., str. 55.

¹⁴³ N. Martinić Jerčić, „Operacija *Papuk '91* – oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine“, str. 55.

¹⁴⁴ isto, str. 56.

općine Orahovica vidi prilog 17.) Nakon završetka operacije *Papuk '91*, na području bivših općina, u selima *Brdanske*, pronađena je velika količina vojnog materijala te više tona različitih prehrambenih potrepština i dobar dio sanitetskog materijala koji bi omogućio vojsci dulji opstanak na privremeno okupiranom području.

Vodeći se analizom vojnih operacija kombiniranih njemačko-ustaško-domobranskih snaga na području bivših općina, može se povući paralela u djelovanju i nastupanju snaga za vrijeme Domovinskog rata na privremeno okupirano područje, s ciljem neutralizacije uporišta pobunjenih Srba te stavljanja tog područja pod civilnu i vojnu vlast Republike Hrvatske. Iako je ova operacija bila daleko uspješnija, nego one za vrijeme Drugoga svjetskog rata, treba napomenuti kako nakon operacije *Papuk '91*, nije došlo do organiziranog gerilskog vođenja rata na području Papuka i Krndije kao u slučaju 40-ih godina, te nije postojala nikakva tendencija za vraćanjem oslobođenog područja pod kontrolu snaga pobunjenih Srba, jer je sav vojni aparat zajedno s civilnim djelom, napustio područja bivših općina bez tendencije za vraćanjem na spomenuta područja.

Može se reći, kako je s te strane operacija *Papuk '91* polučila ogroman uspjeh na području bivših općina jer je otklonjena bilo kakva ugroza te bilo kakvo ofanzivno djelovanje s tendencijom presijecanja podravnog pravca na navedenom području.

8. Uspješnost i odjek vojnih operacija na području bivših općina

O uspješnosti vojnih operacija za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata bilo je rečeno u ranijim poglavljima. No, što se tiče vojne taktike u navedenim operacijama, zaključak je kako su to bile izvrsno pripremljene operacije šireg tipa s ciljem suzbijanja partizanskog pokreta na području Papuka, Krndije i Psunja. No, tu zapravo dolazi do problema jer su takve operacije bile dizajnirane za uporabu veće sile i vojne tehnike na jako teškom i neprohodnom terenu što je zapravo rezultiralo porazima velike vojske naspram manjih i slabije tehnički opremljenih, ali vrlo pokretnih jedinica. Situacija i vrijeme nakon tih operacija išli su u prilog partizanskom pokretu što zorno potvrđuje i letak operativnog štaba za Slavoniju, upućen narodu, a povodom neuspjeha operacije *Braun*, da se još čvršće ujedine u borbi protiv okupatora i njegovih domaćih suradnika.¹⁴⁵ Zanimljiv je sadržaj letka u kojem se poziva narod na pristupanje partizanskom pokretu, ali se i govori o veličanstvenim pobjedama partizanskih brigada koje su, kako se navodi, iz ofanzive izašle neokrznute te puno jače i bolje naoružane.¹⁴⁶ To ukazuje na činjenicu da je nakon svake njemačko-ustaško-domobranske operacije na području bivših općina, zabilježen veći priljev svježih snaga u partizanske redove.

No, kada u obzir uzmemo operaciju *Papuk '91*, kako je i navedeno ranije, olakotna okolnost cijele operacije bila je neorganiziranost snaga pobunjenih Srba na području bivših općina te manjak volje za borbom i držanjem navedenog područja. Iako su imali organiziranu civilnu i vojnu vlast na tom području, nije postojala neka tendencija na političkom planu za organizacijom sklada na tom području te se zato pristupilo preuzimanju kontrole nad navedenim okupiranim područjem i sprječavanjem bilo kakvog djelovanja na područje bivših općina koje nije bilo u sastavu SAO Zapadne Slavonije.

¹⁴⁵ Građa, knjiga 5, str. 12.

¹⁴⁶ isto, str. 12. – 14.

9. Zaključak

Nakon brojnih i dobro razrađenih poglavlja koja dobro približavaju situaciju na području bivših općina Orahovica i Podravska Slatina za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata, došao sam do zaključka kako je navedeni prostor bio od ključne vojno-strateške važnosti s obzirom na položaj podravskog pravca koji presijeca prostor bivših općina te na taj način samom prostoru daje izuzetan politički i vojni značaj.

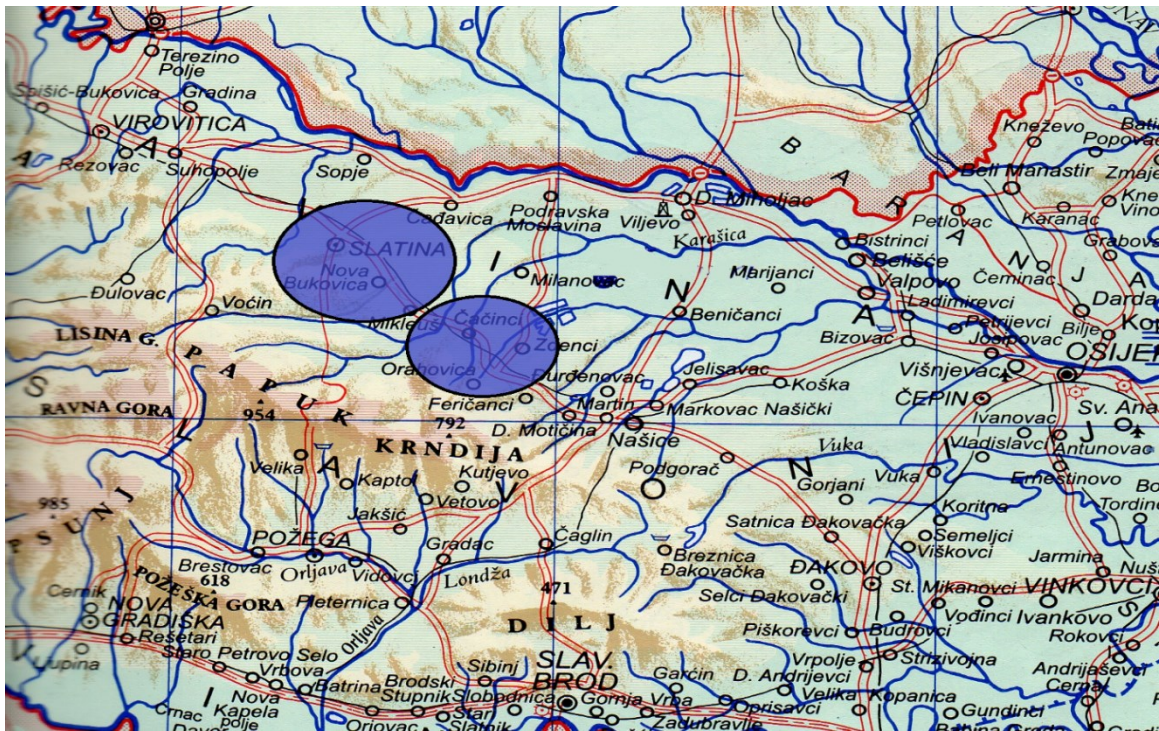
Proučavajući literaturu za ovaj rad, uočio sam kako je područje bivših općina, u zemljopisnom smislu, s obzirom na podravski pravac, bilo vrlo bitno za strateško, ali i gospodarsko ovladavanje međuriječjem Drave, Save i Dunava. Naime, uzevši u obzir hipotezu postavljenu na početku rada koja govori da je cjelokupno područje bivših općina, a poglavito brdski podpapučki dio, tvorilo plodan temelj vojnim djelovanjima s ciljem ovladavanja podravskim pravcem i ometanjem pravilnog funkcioniranja civilne i vojne vlasti za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata, a s posebnim naglaskom na ostvarivanjem širih vojnih planova treće operativne zone Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije te Savezne Republike Srbije, može se zaključiti kako se analizom i razradom pojedinih poglavlja potvrdila navedena teza jer je u vremenu oba ratna sukoba težište vojnih djelovanja snaga NOV-a i pobunjenih Srba bilo upravo na navedenom prostoru s ciljem ovladavanja strateški važnog podravskog pravca, odnosno žile kucavice središnje i istočne Slavonije. Nadalje, vodeći se problemskim pitanjem koje je iziskivalo rješavanje činjenice da je podravski pravac bio od ključne vojnostrateške važnosti za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata, lako je zaključiti kako su sva vojna djelovanja bila uprta na taj cestovni pravac, vodeći se idejom presijecanja istog i onemogućavanja cirkulacije bilo kakve logističke podrške istočnom djelu Slavonije.

U pripremi rada bavio sam se i problematikom nacionalnog sastava stanovništva, a zanimljiv rezultat i rezime čitavih poglavlja koja su se bavila problematikom nacionalnog sastava i u sklopu jedinica NOV-a, ukazuju nam na identično djelovanje i postupanje snaga NOV-a za vrijeme Drugoga svjetskog rata sa snagama pobunjenih Srba na privremeno okupiranom području bivših općina i obrnuto. To nam govori o problemu karakterizacije partizanskog pokreta otpora na lokalnoj razini kao pokreta svih naroda u prvim godinama rata s obzirom na nacionalni sastav jedinica NOV-a u periodu od 1941. pa sve do sredine 1943. godine.

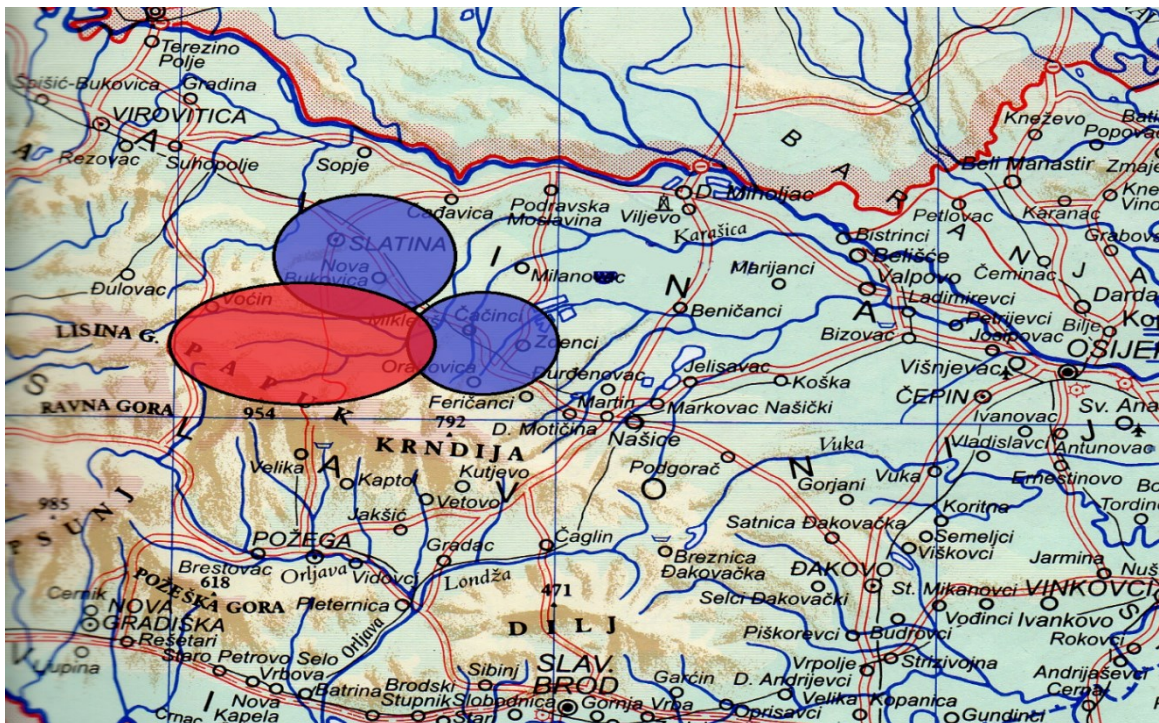
Na temeljima svega navedenog, leži ključ djelovanja snaga pobunjenih Srba na privremeno okupiranom području čija ideološka i vojna djelovanja možemo vidjeti i u samim počecima Drugoga svjetskog rata na navedenom području što nas dovodi do zaključka o identičnim

postupcima navedenih snaga na području bivših općina. Sve to je rezultiralo postupcima i radnjama koje su tom području davale na važnosti zbog njegovog teritorijalnog položaja i pozicije samog podravskog pravca. Sve u svemu, važno je napomenuti činjenicu koja nam govori kako je važnost podravskog pravca bila ista za vrijeme Drugoga svjetskog i Domovinskog rata s posebnim naglaskom, prvenstveno, na prometnu povezanost, ali vojni značaj cjelokupnog područja, a sve je to rezultiralo postupcima i djelovanjima koji su se u pojedinim segmentima preslikali identično s vremena 40-ih godina na vrijeme 90-ih godina 20. stoljeća.

10. Prilozi

Prilog 1. – Položaj bivše općine Orahovica i Podravska Slatina na zemljopisnoj karti Slavonije

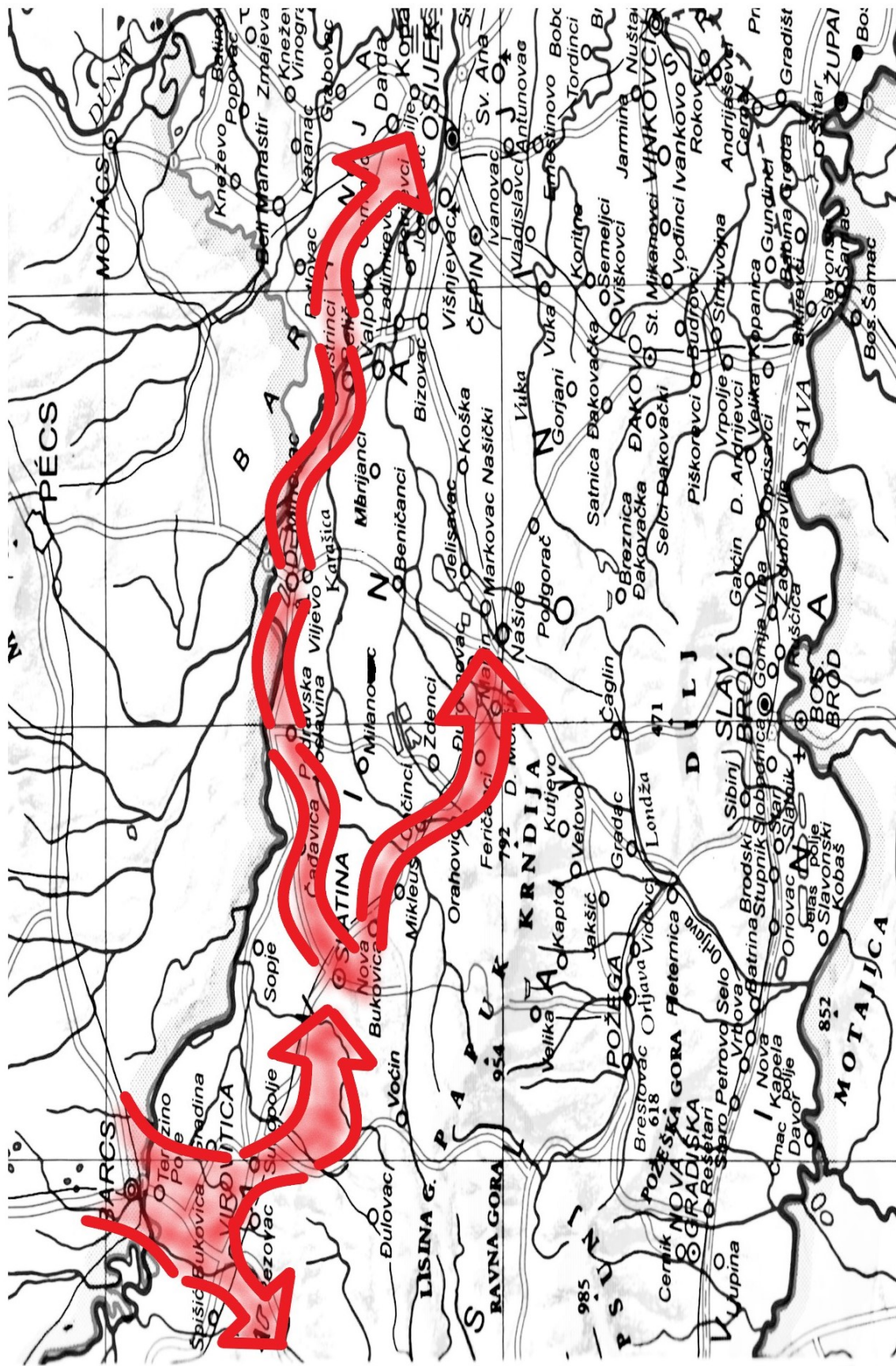
Prilog 2. – Položaj teritorijalnog kompleksa sela *Brđanska* na zemljopisnoj karti Slavonije označen crvenom bojom

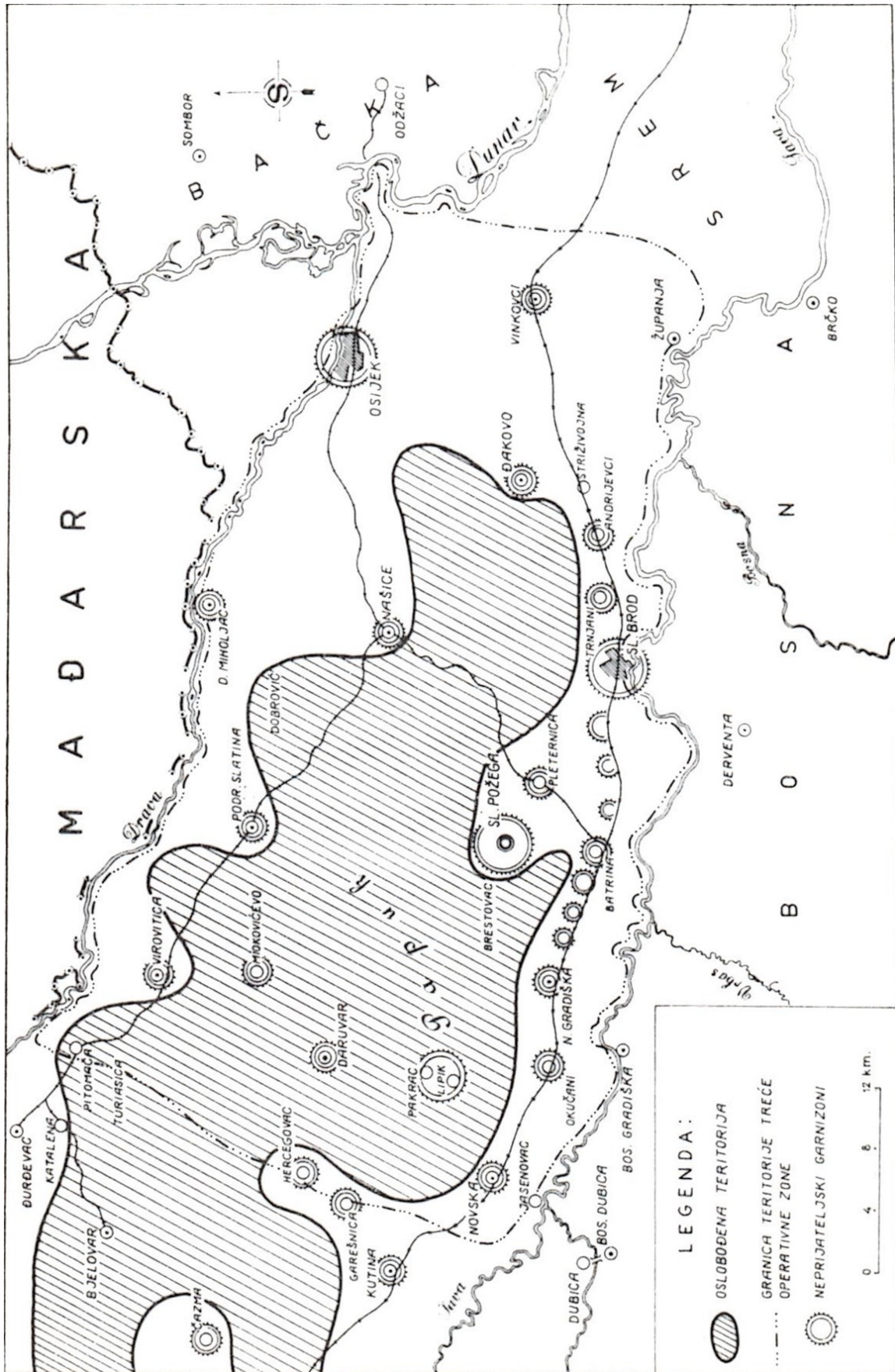
Prilog 3. – Teritorijalni obuhvat i granice bivše općine Orahovica

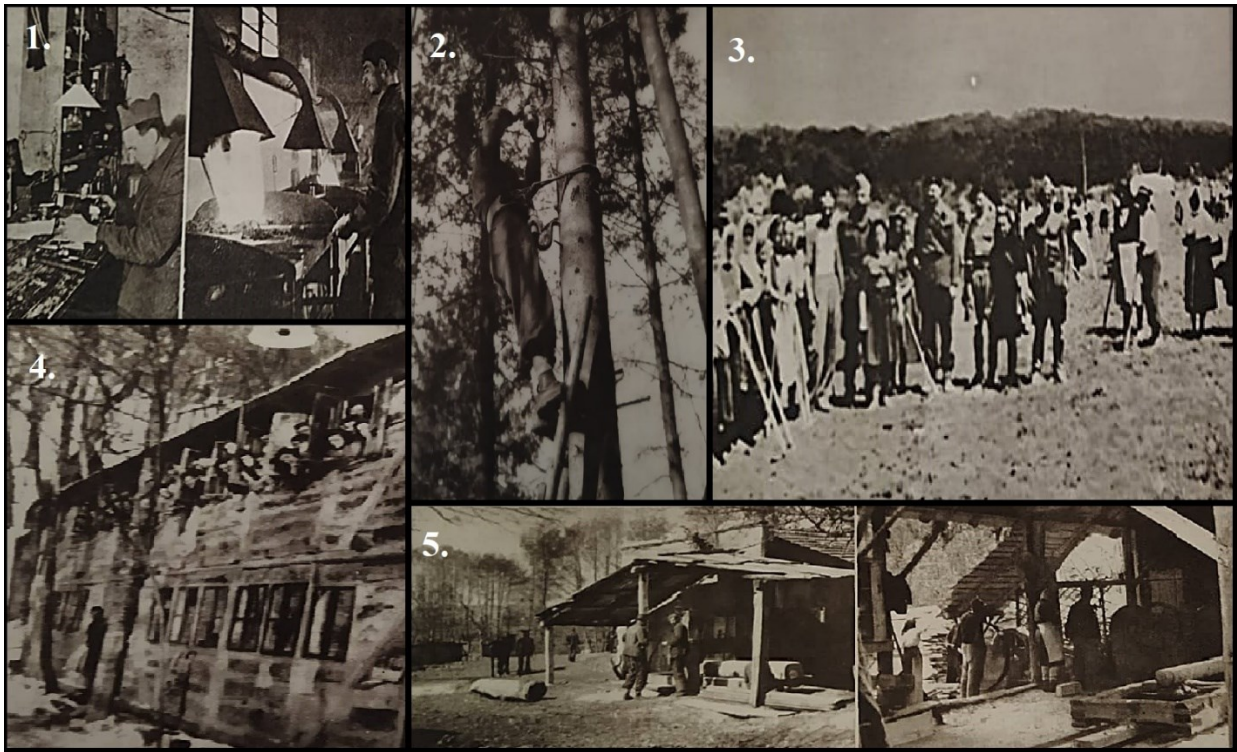
Prilog 4. – Teritorijalni obuhvat i granice bivše općine Podravska Slatina

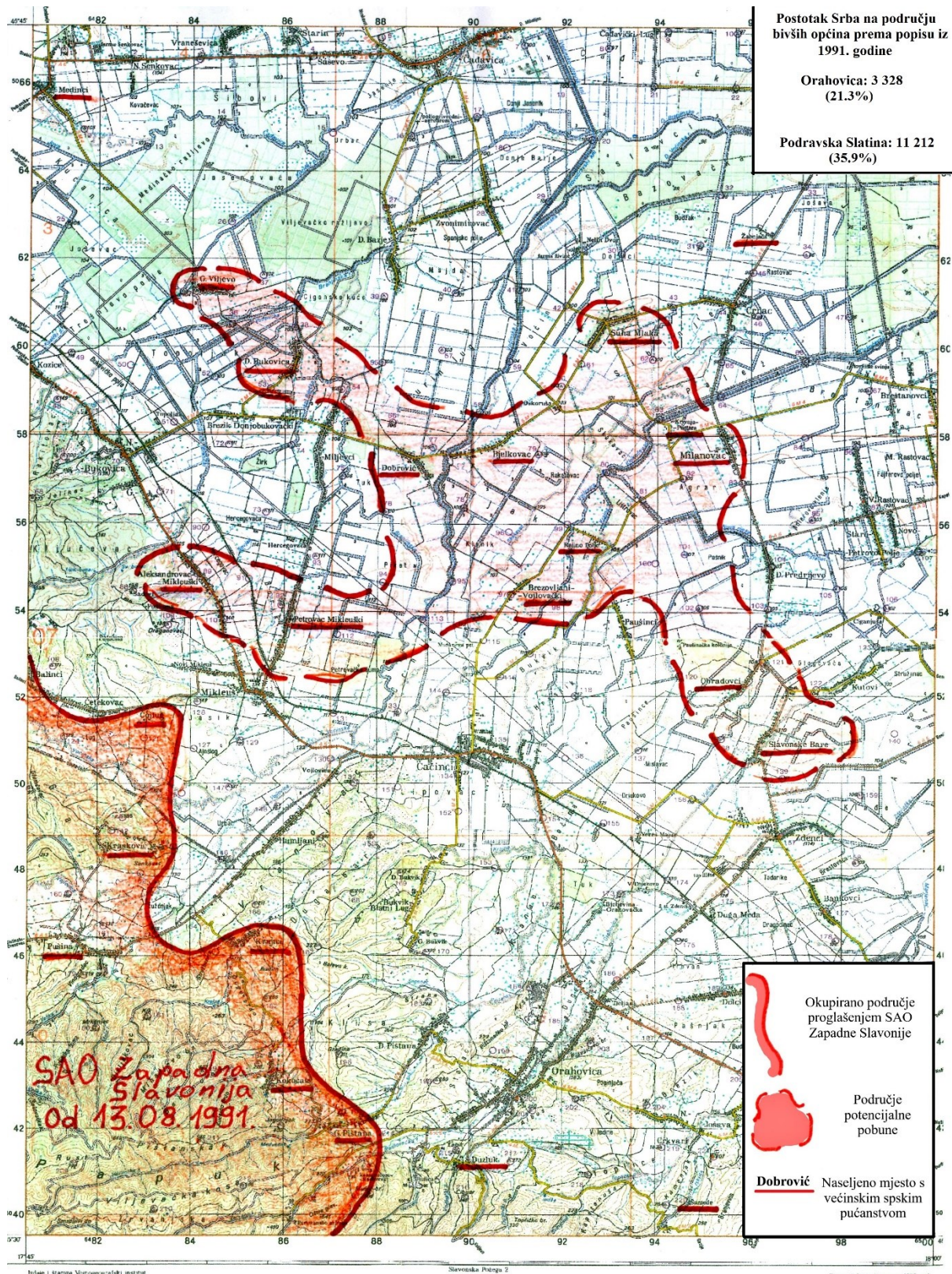
Prilog 5. – Napredovanje 8. i 14. oklopne divizije 46. motoriziranog armijskog korpusa prema Našicama i Osijeku

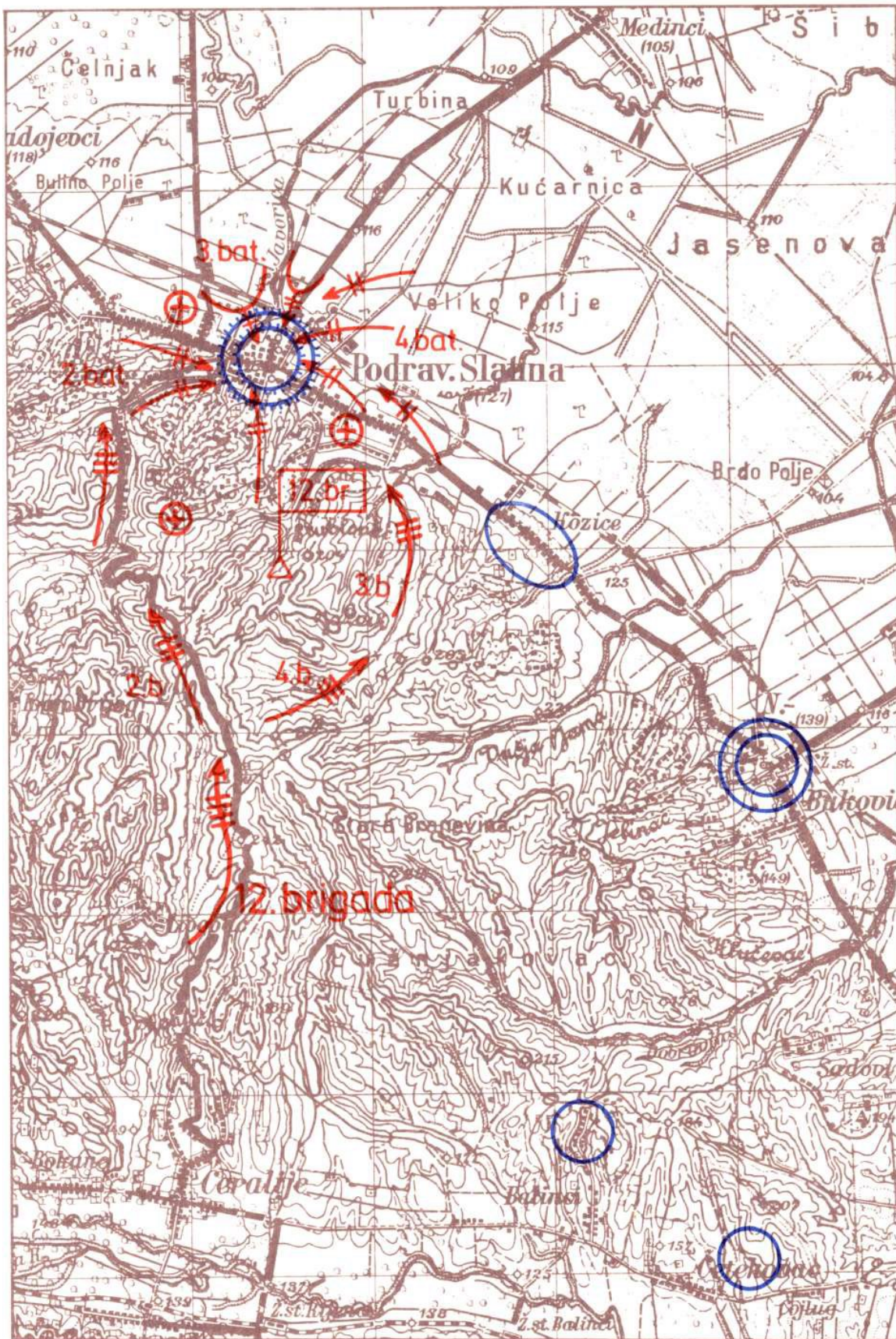
Prilog 6. – Slobodni teritorij treće operative zone u siječnju 1943. godine

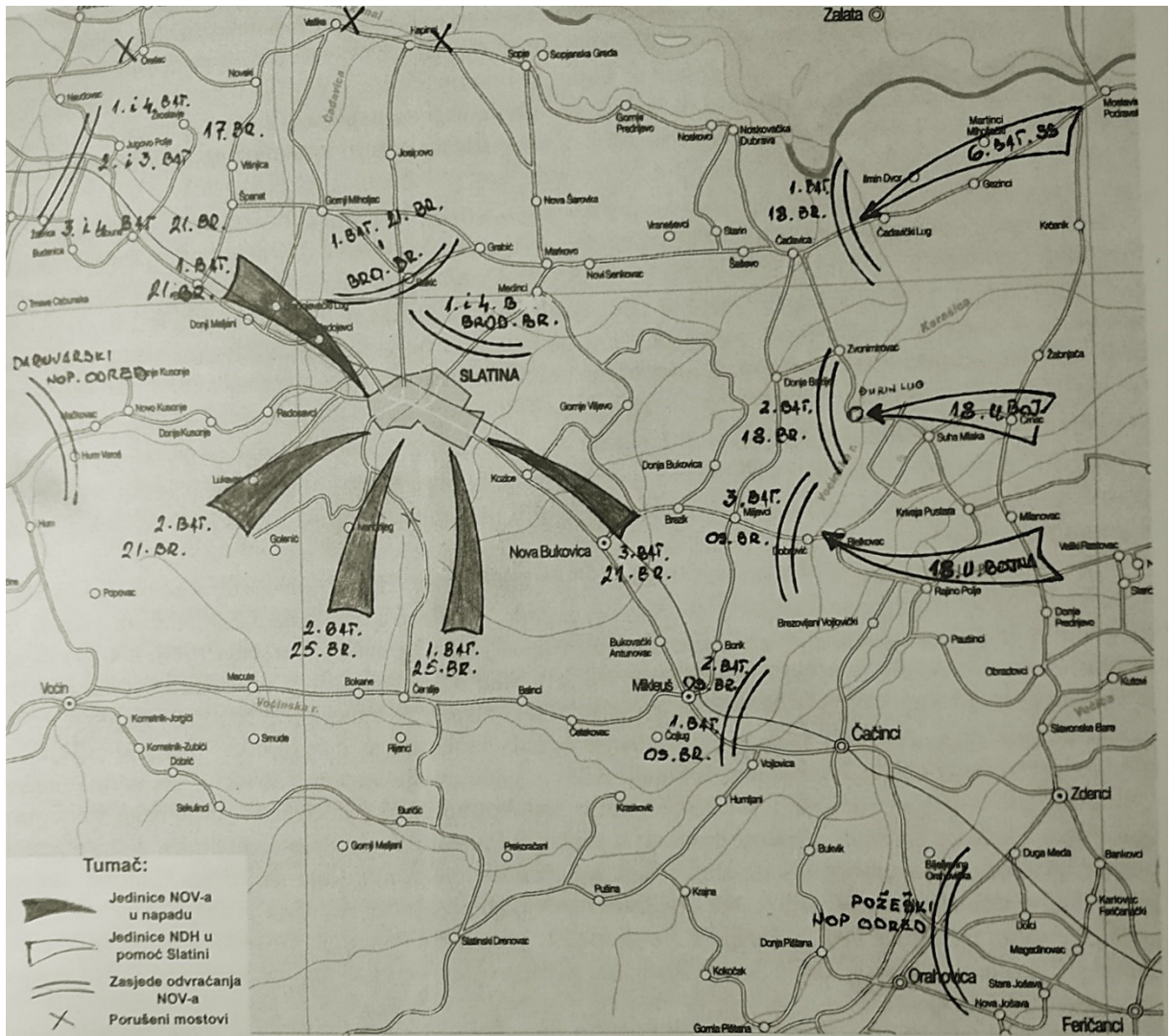
Prilog 7. – Logistička postava slobodnog partizanskog teritorija na području bivših općina. Na slobodnom teritoriju snage NOV imale su solidno razrađen logistički aparat koji se sastojao od brojnih segmenata ključnih za što bolju popunu i opremljenost snagama u djelovanju. Pa su sukladno tome na cjelokupnom teritoriju djelovale kovačke radionice (1.), dobro izgrađena električna mreža (2.), manji aerodromi (3.), krojačke radionice (4.) te postrojenja za preradu drvene mase (5.).

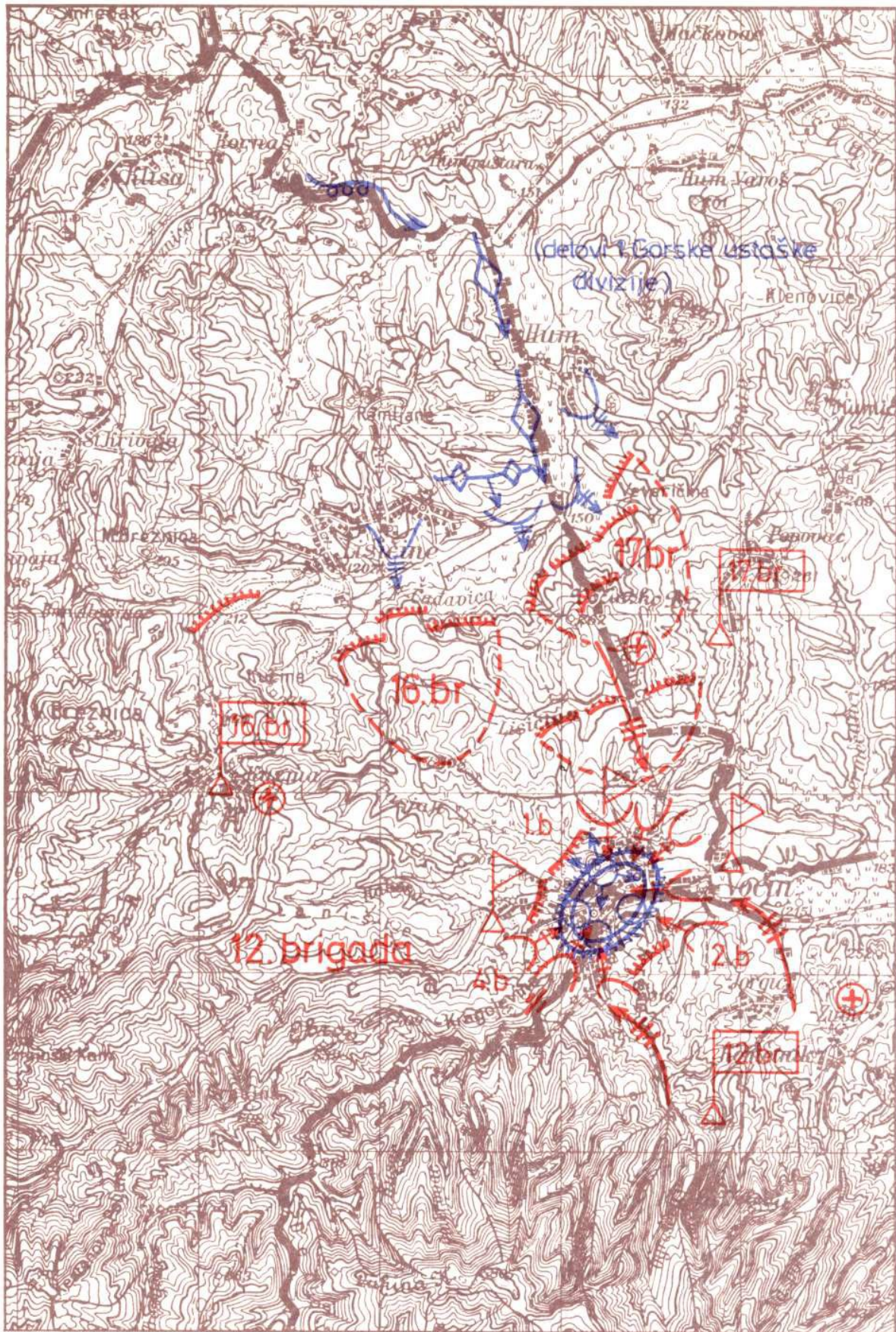
Prilog 8. – Situacijski plan pobunjenih Srba na području bivših općina Orahovica i Podravska Slatina prema popisu stanovništva iz 1991. godine

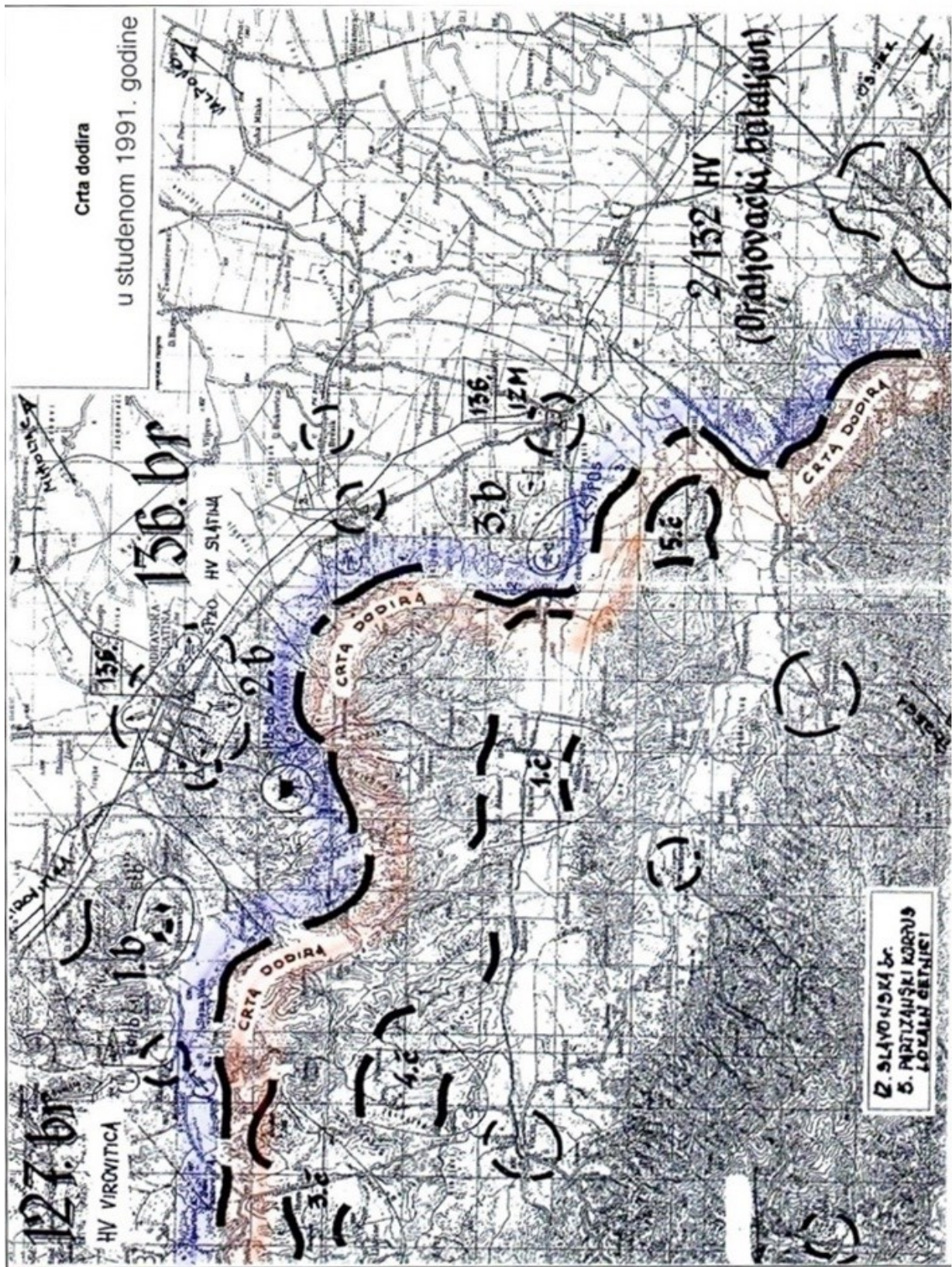
Prilog 9. – Napad NOV-a na Podravsku Slatinu 6. prosinca 1942. godine

Prilog 10. – Napad NOV-a na Podravsku Slatinu 4. travnja 1944. godine

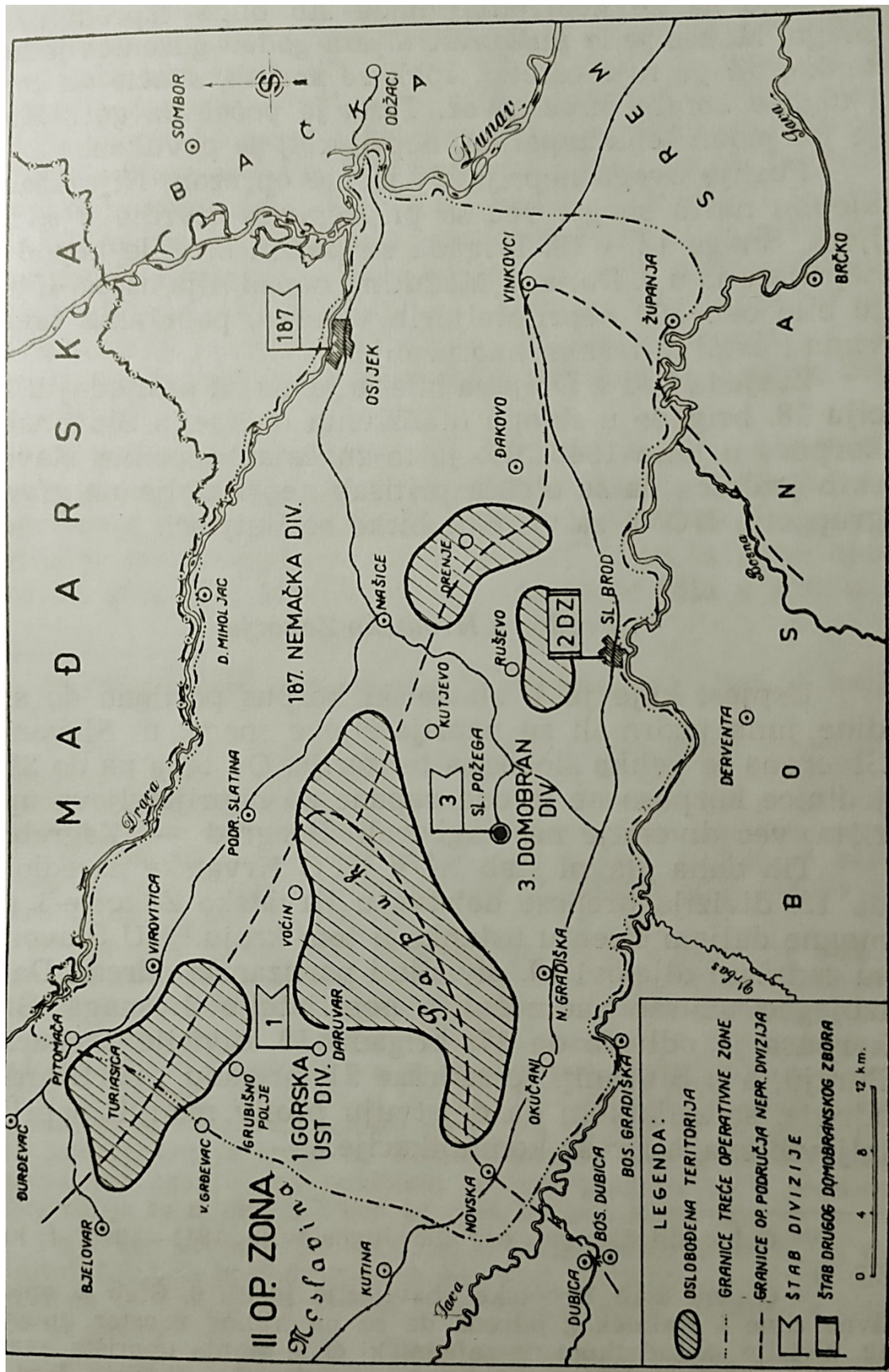
Prilog 11. – Napad NOV-a na Voćin od 5. do 11. siječnja 1943. godine

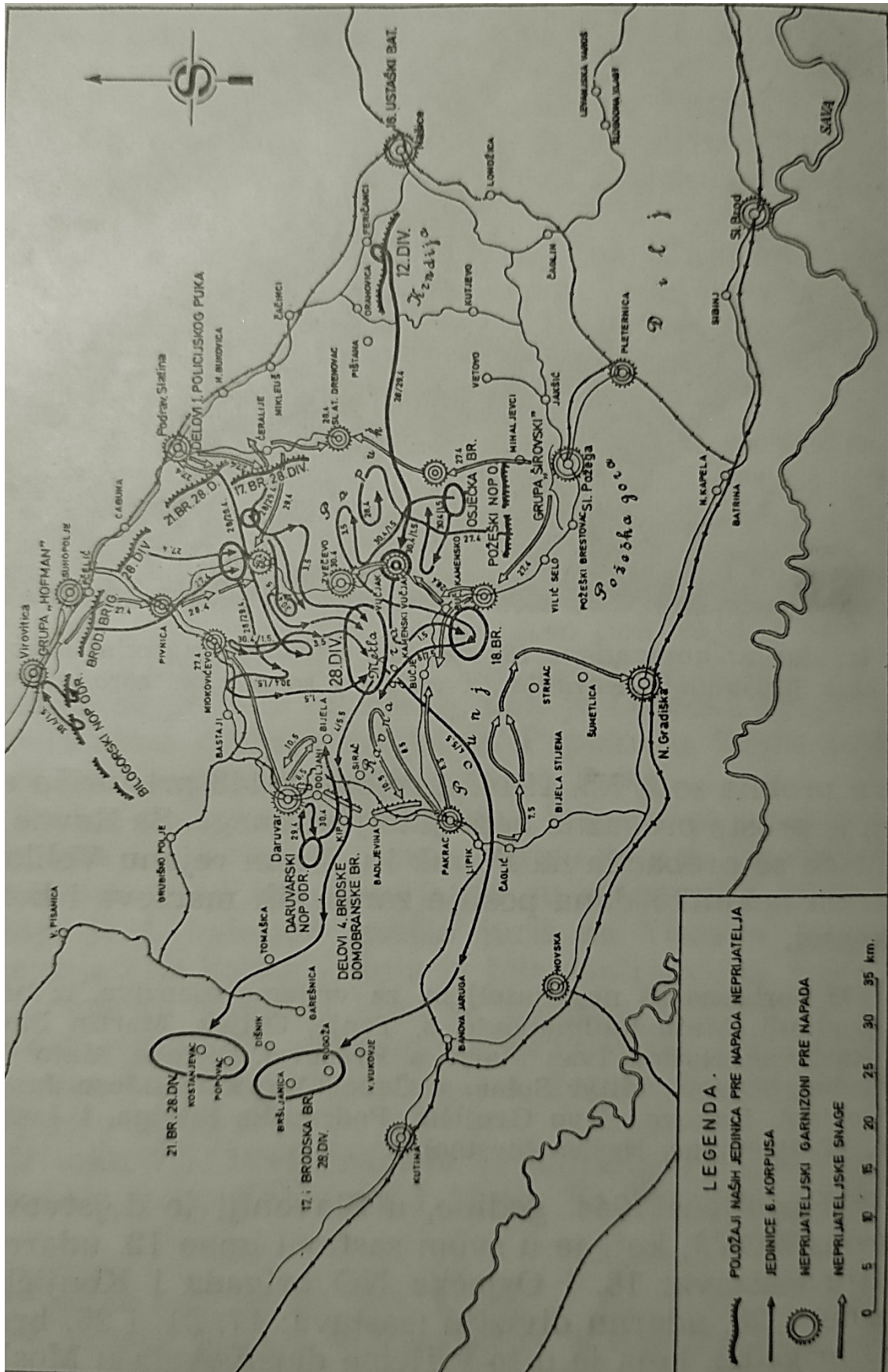
Prilog 12. – Linija dodira iz studenog 1991. godine

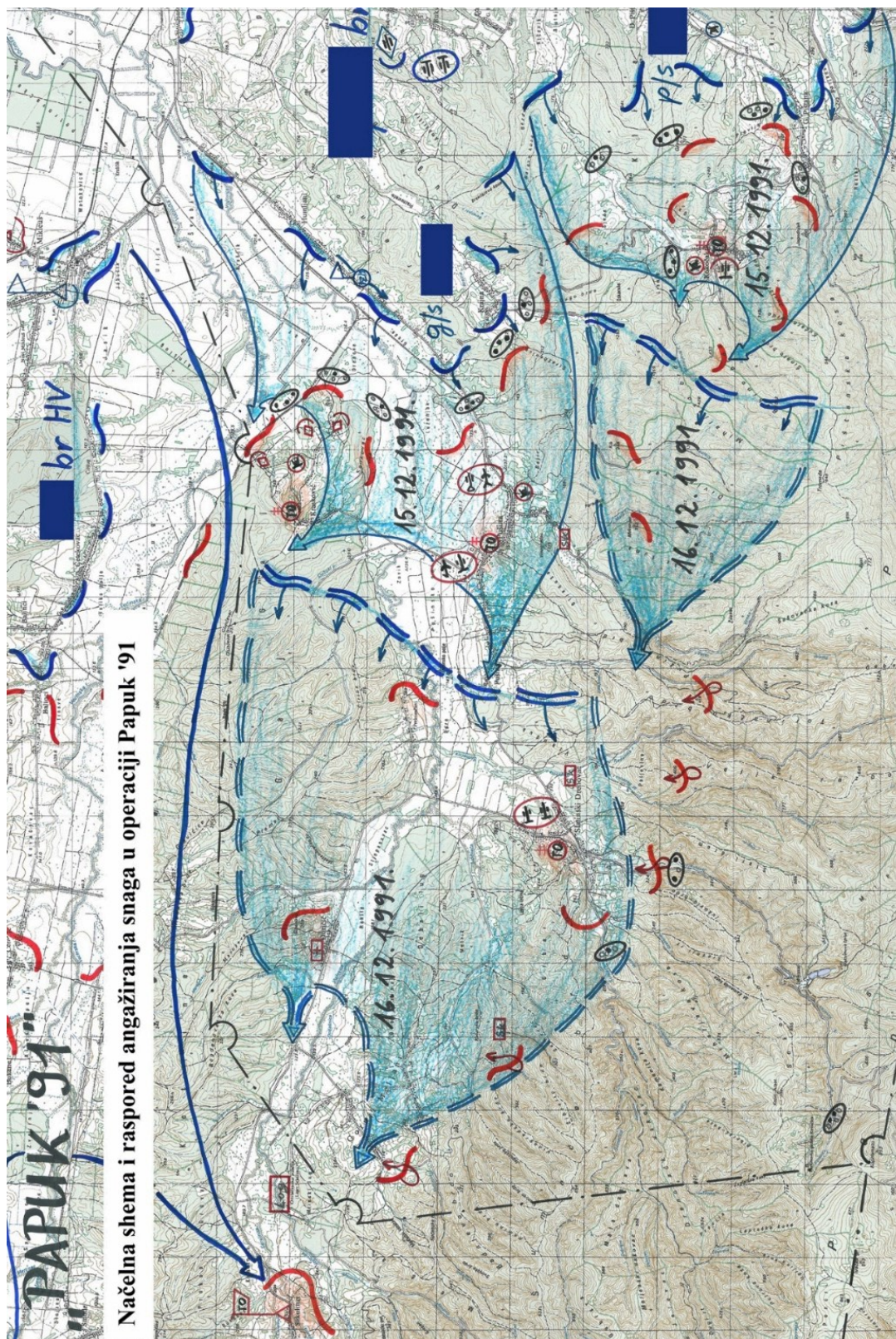
Prilog 14. – Tijek operacije Braun do 8. travnja 1943. godine

Prilog 15. – Prikaz slobodne partizanske teritorije prije operacije *Paula*

Prilog 16. – operacija *Ungewitter* kroz djelovanje jedinica 6. korpusa

Prilog 17. - Prikaz načelne sheme i rasporeda angažiranja snaga u operaciji *Papuk '91* na području bivše općine Orahovica

11. Izvor priloga

Prilog 1. – Zemljopisna karta iz: Snježana Haiman, *Zemljopisni atlas za osnovnu školu*, ŠK, Zagreb, 2005., str. 13.

Prilog 2. – isto, str. 13.

Prilog 3. – Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. – 1971.*, JAZU, Zagreb, 1979., str. 485.

Prilog 4. – isto, str. 551.

Prilog 5. – Zemljopisna karta iz: Snježana Haiman, *Zemljopisni atlas za osnovnu školu*, ŠK, Zagreb, 2005., str. 13.

Prilog 6. – Zdravko B. Cvetković, *17. slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978., str. 15

Prilog 7. – Preuzeto iz *Slavonija u borbi 1941. – 1945. (album fotografija)*, Izdavačko poduzeće “27.srpanj”, Zagreb, 1952.

Prilog 8. – Zemljovid napravljen prema podacima iz: Jasna Crkvenčić-Bojić, *Popis stanovništva 1991. – Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Republički zavod za statistiku Zagreb, 1992.

Prilog 9. – Jovan Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987.

Prilog 10. – Miroslav Gazda, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, Hrvatski domobran udruga ratnih veterana Hrvatske, ogranak Slatina, Zagreb/Slatina, 2013.

Prilog 11. – Jovan Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987.

Prilog 12. – Miroslav Gazda, *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*, Zajednica udruga HVIDR-a VPŽ, Virovitica, 2011., str. 39.

Prilog 13. – Zdravko B. Cvetković, *17. slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978., str. 36.

Prilog 14. – isto, str. 39.

Prilog 15. – Rade Roksandić, Zdravko B. Cvetković, *18. slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1974., str. 61.

Prilog 16. – isto, str. 114.

Prilog 17. – Zemljovid napravljen prema podacima iz: Natko Martinić Jerčić, „Operacija Papuk '91 – oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine“, *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad*, Br. 8., Bjelovar, 2014.

12. Popis literature

1. Anić, Nikola, *Hitlerov Wehrmacht u Hrvatskoj od travnja 1941. do svibnja 1945.*, Dom i svijet, Zagreb, 2009.
2. Bosiočić, Bogdan, *21. slavonska udarna brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.
3. Brekalo, Miljenko, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, Matica hrvatska, Osijek, 2017.
4. Colić, Mladenko, *Pregled operacija na jugoslavenskom ratištu 1941. – 1945.*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1988.
5. Crkvenčić-Bojić, Jasna, *Popis stanovništva 1991. – Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Republički zavod za statistiku Zagreb, 1992.
6. Cvetković, B. Zdravko, *17. slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978.
7. Dizdar, Zdravko, „Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području grada i kotara Osijek u monarhističkoj Jugoslaviji“, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 5, Br. 1, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, 2005., str. 199. – 228.
8. Dubravica, Branko, *Vojska antifašističke Hrvatske 1941. – 1945.*, Narodno sveučilište Velika Gorica, Zagreb, 1996.
9. Gazda, Miroslav, *Krvavi Slatinski Uskrs – Ratna zbivanja u Slatini za II. svjetskog rata*, Hrvatski domobran udruge ratnih veterana Hrvatske, ogranak Slatina, Zagreb/Slatina, 2013.
10. Gazda, Miroslav, *Orahovica između dva svjetska rata*, (rukopis)
11. Gazda, Miroslav, *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*, Zajednica udruga HVIDR-a VPŽ, Virovitica, 2011.
12. Haiman, Snježana, *Zemljopisni atlas za osnovnu školu*, ŠK, Zagreb, 2005.
13. Javorović, Božidar, *Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske*, DEFIMI s p.o., Zagreb, 1995.
14. Kadijević, Veljko, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993.
15. Kaloper, Nikola, *Buđenje naroda*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1991.
16. Kavgić, Milan, *Papuk planinom – Osamnaesta slavonska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Narodna armija, Beograd, 1969.
17. Kavgić, Milan, *Verna Brda – Dvanaesta slavonska proleterska brigada*, Vojnoizdavački vojni centar, Beograd, 1990.
18. Kokot, Jovan, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1987.
19. Korenčić, Mirko, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. – 1971.*, JAZU, Zagreb, 1979.
20. Krnić, Zdravko, *Slavonija 1941.*, MOO SUBNOR, Osijek, 1978.

21. Lang, Antun, *Slavonija 1945. – 1965.*, NIP "Štampa", Osijek, 1965.
22. Ljubičić, Vlatko, „Odmetnici, četnici i partizani na Bilogori, Psunju i Papuku“, *Glasnik hrvatskog uljudbenog pokreta*, Br. 110., Hrvatski uljudbeni pokret, Zagreb, 2011., str. 5. – 10.
23. Martinić Jerčić, Natko, „Operacija Papuk '91 – oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine“, *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad*, Br. 8., Bjelovar, 2014., str. 45. – 69.
24. Pelikan, Mira, Gazda, Miroslav, *Spomenar hrvatskim žrtvama*, DAOS, Osijek, 2011.
25. Pravdić, Stevo, Redžić, Nail, *16. Slavonska omladinska brigada „Jože Vlahović“*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976.
26. Raguž, Jakša, „Ustrojavanje i raspad teritorijalne obrane Srpske Autonomne Oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine“, *Zbornik Janković*, Vol. 1, Br. 1., Ogranak Matice hrvatske, Daruvar, 2015., str. 181. – 194.
27. Redžić, Nail, *25. Brodska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976.
28. Roksandić, Rade, Cvetković, B. Zdravko, „18. slavonska brigada“, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1974.
29. Sić, Miroslav, „Osnovna pitanja razvoja i organizacije prometnog sustava Hrvatske“, *Hrvatski geografski glasnik*, Vol. 55, Br. 1., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 1993., str. 13. – 26.
30. Skupina autora, *Slavonija u borbi 1941. – 1945. (album fotografija)*, Izdavačko poduzeće “27. srpanj”, Zagreb, 1952.
31. Skupina autora, *Vojna enciklopedija SV 2.*, Redakcija vojne enciklopedije, Beograd, 1959.
32. Turk, Ivo, „Prometno-geografske značajke kao funkcija razvoja Vukovara i Vukovarskog kraja“, *Vukovar - hrvatska baština i perspektive razvoja*, Institut Ivo Pilar, Zagreb-Vukovar, 2007., str. 311. – 331.
33. Valentić, Mirko, *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995.*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010.
34. Vukadinović, Miloš, *Sjećanja i drugi izvori koji govore o općini Orahovica u NOB*, Odbor za proslavu 40. godišnjice ustanka i oružane revolucije, Orahovica, 1981.
35. Živić, Dražen, „Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne 1910. – 1991. godine“, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 14, Br. 1 – 2, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1998., str. 99. – 127.
36. Žuljić, Stanko, „Regionalno i teritorijalno ustrojstvo Hrvatske u razdoblju između godina 1945. – 2000.“, *Ekonomski pregled*, Vol. 52, Br. 1 – 2, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2001., str. 3. – 28.

IZVORI:

1. Građa za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji (dalje: Građa), knjiga 1, *Izveštaj o počinjenim zvjerstvima od strane četnika i komunista*, str. 370.
2. Građa, knjiga 1, str. 377. – 400.
3. Građa, knjiga 3, str. 55.
4. Građa, knjiga 4, str. 295. – 296.
5. Građa, knjiga 5, str. 12.
6. Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića
7. Izvor: *Dnevnik događaja*, Privatni arhivski fond Miroslava Gazde
8. Izvor: *Dobar kraj*, Privatni arhivski fond Ivana Stojića – Buce, arhivski video materijal, 1990./1991. godina
9. Izvor: *Međustranački odbor za narodnu obranu općine Orahovica, 21. ožujka 1991. god., Hrvatska demokratska zajednica Zagreb, Stranka demokratskih promjena Zagreb, Hrvatska narodna stranka Zagreb*, privatni arhivski fond Marijanke Nemet
10. Izvor: *Ratne prilike na području bivše općine Orahovica*, Privatni arhivski fond Ivana Grgurića